

**CSAK AZ ERŐSZAKNAK
ENGEDELMESKEDIK**

A borítólap kép címe: Bubu figyel
Alkotója: Buday Attila Down-szindrómás fiatalember

FINTA ISTVÁN

CSAK AZ ERŐSZAKNAK

ENGEDELMESKEDIK

Kisregény

A kisregényt írta:

FINTA ISTVÁN,

1960-1970-es években, Balatonkenese-Üdülőtelepen,
korabeli kicsi írógépén.

Mostanában találtam rá, eredeti gépírásból
írtam át a számítógépembe.

A borítót és a regényt kiadásra szerkesztette leánya:

Finta Kata

2017. november 3-tól december 7-ig

Hazánk egyik legszebb része a Magyar Középhegység vidéke. Ez a Balatonnál kezdődik, s onnan mindig északkeleti irányban húzódik a Dunán átugorva, amíg el nem éri a Bodrogot. Valaha a középkorban, és azelőtt, ezt a vidéket mindenütt őserdő borította; legfeljebb a folyók völgyeibe nyúlt be néhol művelhető rész, amit, mint mezőgazdasági területet hasznosították.

A föld, a hegyek mélye akkor is kincseket rejtett: bauxit, mangán, réz, arany, vas, kaolin, mindenféle építőkő, és majdnem egész hosszában barnaszén volt található. Ezeket ugyan nem kereste, nem kutatta senki, megelégedtek azzal, amit a felszín nyújtott nekik. Bőven elég volt mindaz a megélhetésre.

A honfoglalás után, a pusztaszeri nagy osztozkodásnál ennek az északi részét az útközben hozzájuk csatlakozott három kabar törzsnek, Aba, Bors, és Örsúr népének osztották ki. Az akkor meghódított területnek ez, valóságban a közepe volt, de nem jutalomként osztották ki ezt nekik, hanem inkább azért, mert nem bíztak teljes mértékben bennük.

A széleken köröskörül mindenütt a hét magyar törzs helyezkedett el; részben azért, mert itt a sok állatnak bővebben volt legelője, de részben azért s, mert így jobban szemmel tarthatták azokat. Halászatra, vadászatra azért ott is bőven volt hely, sőt, a folyóvölgyeken művelhető rész is akadt; még a nagysága ellen sem emelhetek panaszt.

Azt is megértették, hogy figyelik őket, mivel a Volga vidékén lévő őshazájukat is éppen azért kellett sürgősen elhagyniuk, mert az ott lakó népek rájöttek, hogy ők kizsákmányolják őket.

Nem voltak sokan, ezért örömmel csatlakoztak a honfoglalásra készülő magyarokhoz; tudták, hogy azok nekik biztos védelmet nyújthatnak.

Már régi hazájukban sem rajongtak a munkáért, jobban szerették, ha azt helyettük mások végezték el; tehát itt sem választották főfoglalkozásnak a földművelést; a halászat pedig nem munka, hanem inkább szórakozás, és azt is tudták, hogy eredményesen halászni, vadászni más módon is lehet.

A hegység dunántúli szakasza három tömör, zárt hegység; a Bakony, Filis, Vértestől mind csak a széleken, északra, vagy délre vonulnak végig a járt útvonalak, keresztbe csak néhol egy-egy járható csapás. Ezen a részen legfeljebb csak kapcabetyár juthat kisebb zsákmányhoz, ez őket nem elégíti ki. Igazuk is volt; későbbi korokban is csak a bakonyi betyárok szereztek itt maguknak hírnevet. A nyugattal összekötő kereskedelmi utak csak a hegyek mellett, jól védhető helyeken, a hegyek szélénél vezettek a cél felé.

Egésze más volt a helyzet a nekik juttatott részekén. A közel keletet Lengyelországgal, és a német kereskedő városokkal összekötő fő kereskedelmi útvonalak mind az ő vidékükön vezettek át. Ezt kamatoztatni kellett, és lehetett is. Észak felé az Ipoly, a Galga, vagy Zagyva völgyén lehetett legkönnyebben előre jutni. Nekik csak hasznosítását kellett kifundálniuk. Meg is találták a vámszedés legbiztosabb módját.

A sűrű erdők között csak a völgyekben kitaposott utakon lehetett közlekedni; ezt úgy hasznosították, hogy abban nem volt semmi hiba. A hegyek tetején, ahonnan messzire lehetett látni, várakat építettek. Már messziről észrevehették, ha egy-egy kereskedő karaván közeledik; nem volt más teendőjük, mint hogy úgy elhelyezkedni, hogy azok ne kerülhessék őket. Ha ellenálltak, mindenüket elszedték, örülhettek, ha élve menekülhettek. Ha ellenben készséggel lerótták a kívánt taksát, békével haladhattak tovább, sőt, még védő kíséretet is nyerhettek.

Mindkét fél jól járt. Biztosították, hogy máskor is erre jöjjenek, nem kerestek másfelé utat. Sőt, a legtöbb kereskedő évente előre megszabott díjat fizetett, hogy tovább vihesse áruját. Rablás volt biz ez, mégpedig a javából, de a zsványokat itt nem kapcabetyároknak, hanem kiskirályoknak nevezték.

Meg is érdemelték ezt, mert még akkor, az igazi királyok is ugyanígy végezték mások kizsákmányolását, csak egy kissé nagyobb mértékben.

Természetesen, abban az időben is volt vezető, és vezetett; volt, aki csalt, voltak, akik annak engedelmességek; azaz az osztálykülönbség nem új dolog. A zsákmány jelentősebb része a vezért illeti, de a többinek is jutott abból valami.

Kialakultak a telephelyek, és a hegyek tetején a városkák, ahonnan messzire lehetett látni. Így az Ipoly mentén Drégely, Kékkő, Szécsény; a Zagyva völgyén Salgó és Somoskő vára. Voltak, akik ezeket szerették volna elkerülni, például a Galga völgyén is lehetett felfelé jutni, ezért azt is le kellett zárni; így épült a Buják, Hollókő, Sámsonháza, és Pogányvár. Sőt, mivel széles volt még így is a terület, őrhelyek keletkeztek a magasabb hegyek tetején is; a Csóványos, Naszály, Szanda, Tepka, Vöröshegy, Órhegy, és a Karancs tetején. Nem volt tehát mód, hogy a vámolást elkerülhessék.

Természetesen az egész terület a vezetők, a várurak, udvarházak urainak a kezében volt; a többi cseléd, csatlós, úrbéres, zsellér volt. Ezen a vidéken jobbágy csak kevés akadt. Az itteni nyugodalmas életet csak néha, a nagy országos veszedelmek zavarták meg. A tatárjárást még csak könnyebben megúszták, mert a lovas mongolok elől csak beljebb kellett húzódní, ahová azok sem szívesen követték őket. A törökvilág azonban egészen felborította a helyzetet. Megszűntek a kereskedelmi útvonalak, nem volt zsákmányolásra alkalom.

A vezetők északabbra fekvő birtokaikra vonultak vissza, sőt, a törökök kiűzése után sem tértek ide vissza. Az embereik azonban ottmaradtak; mivel nekik úgy szólva semmijük sem voltak tőlük még az ellenség sem zsákmányolhatott. Helyükön maradtak. Akkora területet műveltek meg, ahol az évi szükségletüket megtermelhették. Ha a létszámuk emelkedett, újabb területeket vettek termelés alá a domb- és hegyoldalakon.

Sok helyen így, még azok tetejét is elérték. Ez nem is volt baj, mert az évszázadok alatt ott szétporladt falevél vastag humuszréteget, így remekül termett, csak évtizedek múlva kezdett hasznavehetetlenné válni, mikor a víz a völgyben hordta a felső termőréteget.

Így keletkeztek ott a szétszórt, de mégis csak apró települések, egymástól nem nagy távolságra. Ma ugyan még megélni azon a tájon is lehet, de meggazdagodni nem. Az ott lakók azért jól érzik ott magukat.

Csak egy baj az, a talaj, az ország más tájain sehol sem található agyag; minőségileg minden más agyagtól különbözik.

Eső után az ember sarkára, botja végére óriás kolonc rakódik, melynek még a lekaparása is művészet. Ha nedves, sikamlós, olyant, min a szappan, és egyben marad, megszáradva széttörhetetlen röögöt jelent. Ha valaki szárazságban akarja szántani, nem hajlandó bevenni az ekét. Azért gyakori ott, hogy sok dülőnek „hatökrös” a neve. Megesik, hogy tavaszi szántás után csak fejsze-fokával lehet földbe verni a magot. De ha kikelhet, csodálatosan fejlődik, és bírja még a szárazságot is. Első kapáláskor bizony a kapásnak felhólyagzik a tenyere, de ha aztán megszárad a rög és utána eső esik, szétporlik úgy, hogy a második kapálás az itt lakók szerint nem munka, hanem inkább élvezet.

Az ott lakók már jól ismerik földjüknek ezt a sajátosságát, és annak megfelelően végzik munkájukat; őket nem kellett propagandával rábírnai az őszi mélyszántásra, mert tudják, hogy az tavaszra olyan lesz, mint a por. Inkább arra törekednek, hogy szántásuk hantossabb legyen. Egy biztos, hogy az évi szükségletüket jól meg tudják termelni.

Gépi műveltetésük természetesen szó sem lehet, a meredek oldalakon felfordulna a traktor; eke gyanánt is csak az egyfelé fordító lehet használatos. Ott a búza jól terem, acélos, lisztjéből jól nyúlik a rétes; legelőik is hibátlanok, fontos termelési ág az állattenyésztés. Itt kizárólag csak az értékesítés ad gondot, ha van eladnivaló, mert minden nagyobb piac messze van; meg aztán az utak is csak az év egy részében járhatók. Múútról, vasútról pedig szó sincs.

+++II+++

A vidék lakossága palóc, vagy pedig a török világ után idetelepített szlovák. A magyar anyanyelvűek mind katolikusok, a szlovákok lutheránusok. Templomuk legfeljebb a harmadik vagy negyedik faluban, ha van; plébánia, paplak hasonlóan. Iskola majdnem minden helyen van, de tanító csak annál ritkábban. Valahogy nem vágynak ide, mert mindentől távol van. Ha valaki szorultságból mégis vállalkozik erre, az igyekszik hamarosan szabadulni, mindjárt, az első év után. Ez a magyarázata annak, hogy a lakosság jelentékeny hányada nem tud írni, olvasni.

Ha van is tanító, az nem sokat törődik tanítással. Ha nincs templomuk, azért ők rendszeresen minden vasárnap és ünnepen eljárnak a távoli falu templomába; szükségét érzik, hogy hetenként egyszer jól kiénekeljék magukat. Az asszonyok ünnep délutánján egy-egy előénekes vezetésével fújják mindenszentek litániáját, vagy mondják az olvasót.

A házaikat kizárólag kőből építik; anyag van a környéken bőségesen. Az építéshez is legtöbben jól értenek. Az alap a vulkanikus eredetű kemény andezitből készül, a falak pedig a baltával jól faragható mészkőből; ez is majdnem mindegyik falu határában bőven található, bizonyosága annak, hogy itt valaha az őskorban tenger lehetett. Az is, hogy vulkánok épp úgy voltak, hogy andezit mindenhol, bazalt is néhol található, - meszet égetni, tekintve, hogy mészkő is bőségesen van, nem nagy gond, mert homokért sem kell messzire fáradni.

Egyébként itt nem malterrel készülnek a falak. Miért, mikor az ő agyagjuk kitűnőbb ragasztóanyag. Csak beáztatni, megdolgozni kell az agyagot, az mindenütt helyben van. Az igaz, hogy amíg az építés tart, az síkos, csusszanós, megesik néha, hogy összeomlanak a félig kész falak, de, ha egyszer megszárad, keményebb az még a kőnél is. Egy ilyen fal szétbontása talán nehezebb, mint az építése volt. Aztán az is jelentős, hogy padlózásra nincs szükség; elég, ha az agyagot simára sikálják; még tökéletesebb, ha szarvasmarha trágyájával keverik, és felsikálás után behintik pelyvával. Simább az így, mint a városi aszfalt. Időnként aztán ismétlik a műveletet. Egy-két napig az illata nem a legkellemesebb.

Gyümölcsfát nem sokat ültetnek. Nem tartják érdemesnek, mert az erdőben temérdek a sok vadalma, vadvadkörtefa, ahogy itt mondják, vackor; az gondozás nélkül is bőségesen terem. A padlásokon pelyva közé rakva télire megérik, megpépesedik, és úgy ehető. Egyedül beszteci szilvából terem sok. Ebből cukor nélkül is kitűnő lekvárt főzhetnek, a többiből pedig szilvórium készül. Sok állami szeszfőzde működik, de azokban a mennyiség felét elveszik, és ráadásul még fizetni is kell érte. Ezért jobban szeretik illegálisan kifőzni, ehhez itt mindenki remekül ért; csak gyakran támad nézeteltérés a fináncokkal, helyesebben a pénzügyőrökkel.

Sok ravaszság megyik velük kapcsolatban. Csak egy esetet említtek.

Főzéskor, mivel a szilvórium csak lassan csepeg le, megyik, hogy a lámpa még éjfélkor is ég. A finác is ravasz. Tudja, hogy a palóc nagyon takarékos, még este sem mindig gyújt lámpát, ha tehát ott világosságot lát, bizonyos, hogy ott szeszt főznek. Az is köztudott, hogy ezen a tájon ritka a WC, minek ahhoz nagy fényűzés, megteszi két földbevert oszlop, s az azokra szegezett deszkadarab; mögötte egy nyitott pöcegödör. Az egyik gazdánál ez az alkalmatlanság, a konyha hátsó ablaka közelében volt, ahonnan a fény kiszűrődött. A finác óvatosan be akart az ablakon kémlelni, hogy a szeszfőzést leleplezze, de a sötétben nem vette észre, és nyakig beesett a nyitott pöcegödörbe, amely akkor, éppen tele volt. Nem tudott kikászolódni, jajgatott. Kihúzták, s ráadásul alaposan el is páholták, közben azt mondogatták:

- Kell-e finác másolás? - Így hívják ugyanis a főzésnél visszamaradt moslékot.

Gyorsan szétterjedt a hír, messze vidéken is a gyerekek legnagyobb örömére, mert, ha megláttak egy-egy pénzügyőrt, felharsant a csatakiáltás:

- Kell-e finác másolás? - Aztán természetesen futottak a joggal haragos hatósági ember elől. Valóban az egész megye kitűnően mulatott az igazán szokatlan fürdőzészről hallva.

Még van egy nevezetes terményük a palócoknak. A hegyek oldalán mindenki telepített akkora szőlőt, ami a saját szükségletüket fedezte. Az igaz, hogy csak olyan úgynevezett direkt-termő fajtákat, melyeket soha sem kell permetezni, ezeket még a peronoszpóra is kikerüli. Az ebből szüretelt bor igaz, hogy nem világmárka, de nem is fontos, mert azt csak maguk isszák meg. Még az sem bántja őket, hogy az etilalkoholt is tartalmaz, így erősebbnek érzik.

Meg akarták őket győzni, hogy az mérgező. Azzal hárították el, hogy az orvosoktól tudják azt, hogy minden méreg, kisadagban egyenesen orvosság, ezért csak egészségesebbek lehetnek, ha azt apránként fogyasztják.

Azt el kell ismerni, hogy az itt lakók is szeretik az itókát, azért legtöbb községben nincs kocsmá; de minek is lenne.

Ugyanis, ahol minden háznál van illegálisan főzött szilvórium, és bor, ha az egy kissé olyan „bicskanyitogató” is.

Ritkaság ezekben a községekben részeg embert látni - no, nem, mint ha nem volna, hanem ő nem kocsmában, hanem otthon issza le magát, különösen a sátoros ünnepeken, farsang végén, ahogy mondják „három-napokkor”, valamint lakodalomban a falu kicsinyje, nagyja részeg.

Szokás szerint lagzi alkalmával az egész falu hivatalos. A kiházásítás még nem kerül sokba, megesik, hogy haszna van belőle az új párnak.

Ugyanis kalácsot, tésztákat, tortát, süteményeket minden háztól visznek.

Minden meghívott előre elküld egy tyúkot. A gazda levág egy hízót, esetleg hízott birkákat. Nagyobb tétel egyedül a bor, mert abból nagyon sok fogy. Itt az sem gond.

Gyöngyös vidékén sok bor terem. Gyöngyöspata, Gyöngyösolymos, Gyöngyösoroszi lakói boraikat rendesen úgy értékesítik, hogy évente többször is pár hordóval felraknak a kocsikra, és azzal felkeresik ezeket az apró falvakat. Nem pénzért mérik, terményekre cserélik át.

Természetesen vevő akad bőven, mert nem kell a borért pénzt kiadni; terményből pedig van elég. Nem fordul olyan elő olyan eset, hogy bort vissza kellene vinniük.

Olyat is megtesznek, hogy mikor a Zagyva folyón mennek át, és az előző községben már fogyott a borból, az ottani szép tiszta forrásvízzel pótolják ki a hiányt. Ki tudja, talán csak azért, mert min bortermelők tudják, hogy a megkezdett hordóban a bor „megtörik”. Zavaros bort pedig nem vihetnek ügyfeleiknek. A lakodalmas házhoz is ezektől vásárolják a szükséges mennyiséget; mert bizony oda nem literszámra kell, mert hektóliterek fogynak el. Ugyanis itt addig tart a lagzi, ameddig tart a bor. Évekig emlegetik, ha az három napot is meghalad.

Az összehordott tyúkokból finom levest lehet főzni, tésztának pedig „sifli” kerül bele; így nevezik az ujjnyi szélesre vagdalt laskát. Hurka, kolbász, májas, véres, sült hús, töltött-káposzta, birkapörkölt, és még hasonlók, rogyásig... Behozza bőven a „menyasszonytánc”.

Abban részt-venni minden megjelentnek erkölcsi kötelezettség, a tényérba pedig senki sem vet kevesebbet, mint a hozzá hasonlóak, sőt, inkább megtetézi a következő. Az ilyen lagzikon természetesen részt vesz, - ha van a faluban, az intelligencia is, - jaj, volna, ha büszkeségből távol maradna; nem kapna még pénzért sem ott, de még a környéken sem tejet, tojást, vagy más, nélkülözhetetlen, főznivalókat. Természetesen megjelennek szívesen, mert az ott készült ételek is valóban kitűnőek. Minden faluban vannak híres főzőasszonyok - borospoharat pedig visznek maguknak a zsebükben; ugyanis ilyen lakodalmas háznál egy, ha akad, vagy abból egymásután, de inkább az üvegből isznak, - minek töltögetéssel tölteni az időt? A fiatalok szívesen vesznek részt a táncban is, mert a palóc lányok általában szépek, csinosak, ilyenkor ők is kissé pityókások, így simulni is lehet, sőt, még a rendesnél is többet megengednek maguknál, mert a férfiak ilyenkor mással vannak elfoglalva. Az anyakönyv-vezetők a megmondhatóí, a bizonyos idő letelte után naponta sok születési adatot kell bevezetni.

+++III+++

Valaha a vidék minden lakója a várakhoz, kastélyokhoz, udvarházakhoz tartozott, mint cseléd, úrbéres, hajdú, katona, zsoldos, vagy más címen. Az egész vidék úgy szólva uradalmak sorozatából állt.

Megszűntek a kereskedelmi vonalak, az ellenség elől más vidékre más birtokára költözött a régi birtokos uraság, így az ottmaradt embereivel maradt valaki. Okszerű gazdálkodásra nem alkalmas, így lehetőleg szabadulni igyekezett tőle. Vevő természetesen nem igen akadt, így csak apró parcellákra szabadlva sikerült azt értékesíteni. A régi uradalmak legnagyobb százaléka megszűnt. A megmaradtak nagysága is csak ritkán haladja meg a kétezer holdat. De már akkor is nagy akadály azoknak a kisközségek fejlődésének, amelyek mellett elterül. Balátható időn belül ezek is elérik, hogy parcellázásra kerüljenek. A felsőbb körökben az életmód nem változott, gazdálkodási módszerük sem követte a fejlődést, így, ha a tulajdonos megszorul, elsősorban ezektől igyekszik megszabadulni.

Ezt várják is a szomszédos falvak lakói.

Szilassy Valdemár gróf már egész fiatal korában nagy vagyont örökölt; az ország több vidékén volt terjedelmes uradalma.

Hűen követte ősei példáját; pazarló, fényűző életmódot folytatott. Ez kezdetben nem is volt olyan nehéz, mert a sok birtok jövedelme biztosította az ehhez szükséges jövedelmet.

De ugyanúgy, mint hasonló társai, ő sem sokat törődött a gazdálkodással, de nem is akart, sőt, ha akart volna, sem értett hozzá. Minden uradalmának ügyeit intézte egy-egy botosispán, vagy tisztartó, a munkát végezte az úgyszólván ingyenes munkaerő: a jobbágy, úrbéres, zsellér. A robotmunka előteremtette azt, amire szükség volt. Aztán változott a helyzet. Ma a nagybirtok is csak akkor jövedelmez, ha halad a korrallal, hasznosítja a hasznos tapasztalatokat, ha gépesít, ha pótolni tudja a kiesett ingyen munkaerőt. Amelyik ennek nem tud megfelelni, az bukásra van ítélve. Ezt még az is siettetni, hogy nemcsak, hogy nem ért a gazdálkodáshoz az uraság, de még alkalmazottai elszámoltatáshoz sem konyít. Így azok csak annyit adnak be jövedelemként, amennyit akarnak. Szilassy gróf uradalmi mind ilyenek voltak. A fiatal gróf még az elődeit is meghaladta a költekezésben. Nem is telt el hosszú idő, nem volt elég életmódjához a birtokok jövedelme.

Nem búsította; rendelkezésére állt a bankhitel; szaporodott az adósság, nőtt a kamat-teher, így gyorsan el lehet jutni addig, hogy el kell adni egy-egy birtokdarabot. Ezért lassan az uradalmi elfogytak, csak ez az egy maradt meg Sárfalva mellett. Igaz, ez is jóval meghaladta az ezer holdat, amelyből egy ember úri módon megélhet. Ember talán igen, de nem egy gróf, akinek még hozzá a neve Szilassy. Megszokta, hogy a hiányt jól pótolja a hitel, de arra a tapasztalatra rá kellett jöjjön, hogy amikor ő kölcsönt kér, a banknak pontosan akkor nincs rendelkezésre álló pénze, amit neki adhatna.

Mentő gondolata támat: egy jó házassággal rendezni anyagi helyzetét; megszokta, hogy régen minden megfelelő családban szerették volna vőnek beszervezni. De bizony, ő már elérte az ötvenedik évét, térde kicsit megroggyant, homloka magasodott, haja szürkült, a lányoknak ez nem nagyon tetszik, a szülőknek pedig a vagyona és a fogyatkozása.

Az adósságai miatt volt nemkívánatos. A próbálkozások sikertelenek maradtak.

Már-már attól tartott, hogy vele kihal az ősi nagynevű család, mikor Eöry Viola bárónő megszánta, aki ugyan sem különösebben szép, sem nagyon fiatal nem volt, egyébként teljesen vagyontalan.

Azonban neki holmi ezer hold is jelentékeny volt; kizárólag az igényeit hozta hozományként, ami jelentős volt.

A hölgy azonban igyekezett pótolni a mulasztásokat, rövid két év alatt két gyereke is született, sőt, az első fiú, már hét hónapra, mint koraszülött.

Ezért már nem kellett félnie, hogy kihal az ősi családja, a fiú a nem mindennapi Tasziló nevet kapta. Aztán nemsokára beköszöntött a kislány is, azt az anyakönyvben Valéria néven vezették be. Az ismerősök és a környező falvak lakossága mosolygott ezen, mert itt ők jól megfigyelhették, hogy azok születéséhez neki nem sok köze van. Az asszony testileg elég csinos volt és az is természetes, hogy illően fogadnia kell a szomszédos nagybirtokosokat, hetente többször is megismételt látogatását.

Hiányzott a birtokról a kastély; egy rendes uradalomhoz az egyenesen hozzá tartozik. Tehát először is arra vette rá a férjét, hogy építtessen, mert ilyen helyen, a régi ispán lakásában, mely még csak lepadlózva sincs, nem fogadhatja a vendégeit. A ház felépült, nem lett olyan kastély, csak ötszobás, és a cselédségnek a szükséges helyek, de erre is elment az uradalomhoz tartozó pusztákból egy; már csak négy maradt.

Szűkösen ugyan, de mégis kihúzták addig, míg a fiú a húsz, a kislány tizennyolcadik évét betöltötte. A lány már érettségizett, csinos és szép, ez remek eszmét sugallt nekik; az ő segítségével jutnak vissza a régi helyzetbe, egy vagyonos házasság minden hibát eltüntet.

S mágnás fiú tagjai ebben az időben maguk is kezdtek arra szorulni, hogy ők is egy jó házassággal szilárdítsák meg a megingott vagyoni egyensúlyt.

Ezért csak a lány tetszett, a hozományhiány nem. A gondos anya ekkor beszervezte udvarlónak egy, az elmúlt háborúban hadiszállítások útján meggazdagodott úgynevezett újjgazdag fiát.

A fiúnak tetszett a lány, az apjának az, hogy így bejut a magasabb körökbe, a bárónőnyának pedig az, hogy vejenek milliói lesznek. Egyedül Valinak nem tetszett a ványadt udvarló, de az anyja addig duruzsolt a fülébe, míg elfogadta. Arra gondolt, hogy, majd, mint gazdag nő, kedve szerint élhet; megtörtént az eljegyzés.

A milliomos vőlegény már így is elég volt arra, hogy a bankok szívesen folyósítsanak jelentékeny összegű kölcsönöket. Az elsőből modernizálni kezdték a gazdaságukat; vásároltak egy Ford-traktort. Ennek vezetését ugyan a kovács megtanulta, de ezzel csak a völgyben lévő földeket tudták szántani. A hegyoldalakon még csak felmenni sem merészkedett. Valószínű, hogy ott fel is fordult volna.

Aztán a gazdag vőnek mutatni is akartak valamit, egy hatüléses Fiat-luxusautót vásároltak; ha kellett, ha nem, állandóan kocsikáztak. Kölcsönt kaptak ugyan, de az adósság már meghaladta azt, amit a birtok ért. A szomszédos falvak lakossága látta, hogy nemsokára újra kerül az uradalom; már kezdték gyűjteni a pénzt, hogy abból egy-egy darabot majd megvásároljanak.

+++IV+++

Kisgyörgy Máté valahol messze keleten, Csík-országban, Verebes községben született. Szép gyermekkorra volt. Ott Tusnád, a Szent Anna-tó a Gyimesi-szoros közelében ez igazán nem is csoda. Csík-somlyón a barátoknál elvégezte a gimnázium négy osztályát, Keresztúron a tanítóképzőt, de alighogy kézhez kapta a tanítói oklevelet, már be is kellett vonulni a brassói huszonnégyes honvédekhez.

Ez nem is volt olyan nehéz, mert annak egyik zászlóalja ugyanis a közelében, Csíkszeredán állomásozott, ahonnan nem volt nehéz szabadság, vagy eltávozás címen hazalátogatni. Mint egyévi-önkéntes, elvégezte a tiszti iskolát, majd leszerelhetett, már zászlósi rangja volt.

Amikor kitört az első világháború, mint tiszt vonulhatott be, és az is természetes, hogy mindjárt az első alakulattal ki kellett mennie a frontra. A tényleges tiszti állomány abban az esetben engedékeny volt, szívesen engedte, hogy a háborút a tartalékosok vívják meg.

Rájuk fontosabb hivatás várt; a bevonuló temérdek újoncnak a kiképzése, és az sem volt utolsó dolog, hogy mint vitás hadfiak ágálhassanak az itthon maradt nőknek.

Máténak szerencséje volt, ugyanis szerencséének nevezték akkor a könnyű sebesülést, mert azt kireparálni visszahozták a hátszágba. Az orvostudomány gyorsan fejlődött, erre kényszerültek; a sebeket gyorsan kellett begyógyítani, hogy a felépült harcos újra visszamenjen a frontra, mert bizony ott gyakran megritkultak a sorok, Máténak ilyen szerencséje négyszer is volt, de az volt a legnagyobb, hogy véget ért a háború, és ő életben hazatérhetett. Testileg ugyan kissé megfogyatkozva, de ismeretekkel gyarapodva, megkezdhette a békés polgári életet. Mint főhadnagy szerelt le, mellét egy egész sor kitüntetés díszítette.

A szülőfalujában nem sok keresnivalója volt, mert a szülei már régebben meghaltak, rokonsága is szétszórva élt az ország különböző részein. Azt tudta, hogy a háborút követő békekötéskor Erdély Romániához kerül, tehát ott ő nem maradhat, mert kiutazott a fővárosba, de nem tudott elhelyezkedni, ezért egyelőre a karhatalomnál volt, mint pályaudvar-parancsnok, később részt vett a nyugat-magyarországi felkelésben, aztán Duna-örség parancsnok volt a Szigetközben, majd sajtimester, egy kis uradalomban intéző.

Eközben átlag havonként egyszer a minisztert kereste fel, hogy végzettségének megfelelően helyezték el; ígéretet mindig kapott, de állást nem; sok volt az ország széleiről ide menekült állást kereső. Ismerőse volt az osztálytanácsos, de még ő sem tudott rajta segíteni.

Egy alkalommal, mikor újra felkereste, hogy érdeklődjék, éppen három fiatal paraszt volt nála küldöttségben. Kérte, hogy várakozzon addig, míg azokkal tárgyal. Leült hátul egy székre, és várt; hallgatta azok kérését, azok előadták, hogy a Cserhát község közepéről jöttek. Ott nagyon sok apró falu van olyan, mint az övék: Bokor, Kutasó, Cserhátszentiván, Sámsonháza, Márkháza, Lucfalva; de még több hasonlót is sorolhatnának. Mindenhol van iskola, s néha-néha tanító is, csak épen az ő falujukban, Sáralfván nincs. Az igaz, hogy kicsi, kétszázötvenkét lélek lakja, de közelében sok puszta van: almás, Bede, Boróka, Szedellő, Csörgő, és még mások is; ezeken a helyen elég sokan laknak, sok a gyerek is, mind iskola nélkül nőnek fel.

Sárfalván is csak ők hárman tudnak írni-olvasni; azt is a katonaságnál tanulták. Ott látták, hogy ma már a tudásra mindenkinek szüksége van.

Ott a volt uradalom már régen csödbe jutott, a birtokot felparcellázva a környék lakossága vásárolta meg. A volt uraság egy nagy istállót kezdett építeni, de az befejezetlen maradt, valóságban senkié. Ők annak egy részéből kialakítottak egy tantermet, egy tarjáni iskola új padokat szerel a tantermeibe, az onnan kidobott padokat megszerezték, és a tantermüket azonnal be is rendezték. A tanítónak is tudnának helyet biztosítani; ezért ők azért jöttek, hogy a minisztérium adjon nekik tanítót. Megélne ott ő is valahogy, sőt, ha szeret vadászni, a környéken vadászhatna, mert vad az van bőven, ők is tudnák segíteni.

A tanácsosnak valami átvillant az agyán, odafordult Mátéhoz:

- Fiam! Nem volna kedved odamenni, és megszervezni az iskolát? Később, ha ürül hely, jobb helyre is el tudnák helyezni.

- Miért ne? - felelte Máté, - voltam én már sokkal cifrább helyeken is.

- Rendben van, kinevezünk, azonnal el is foglalhatod. Sőt, ha mód adódik, támogatunk.

Első dolga volt, mikor onnan távozott, hogy egy részletes térképet, és egy helységnévtárt szerzett be, és az egyik kávéházba letelepedve, tanulmányozáshoz kezdett. Bizony, már az is jó időbe telt, míg sikerült rátalálnia; a térképen még csak mint lakott pusztá szerepelt a hely, amit keresett. Valóban az Ipolytól és a Zagyvától egyenlő távolságra a megye közepén talált rá ott, ahol gondozott műutak, vasutaknak még csak nyoma sincs.

A helységnévtár csak százkilencvenöt lelket, és harminchárom házat jelzett, de azóta szaporodhattak. A posta hat, a körjegyzőség tizenkét kilométerre van onnan. Lakói palócok, pap és templom nincs. A legközelebbi piacok tizenhat, tizennyolc, és huszonkét kilométernyire vannak. Tanulmányozása azt mutatta, hogy ez valóban ideális hely olyannak, aki a magányt szeret, itt sem kell attól tartani, hogy sokat zavarják.

Viszont azt a térképről is megállapította, hogy elég sok erdő van a környéken, és aránylag magas hegyek.

Szeretett vadászni, valószínű, hogy arrafelé sok gomba nő az erdőben, s az a kedvenc étele. Igaz, még puskája nincs, de majd szerez valahogy. A távolság sem izgatta, fiatal, és a háborúba jól megtanították gyalogolni.

Aztán az is tetszett, hogy ott még sohasem volt iskola, sem tanítás, olyat szervez majd, amilyen neki tetszik.

+++V+++

Már másnap útnak indult. A költözködés nem okozott nagy gondot, mert minden holmija belefért egy kezitáskába; vonatra ült, de a térképen a legközelebbinek ítélt vasútállomáson kiszállt, Itt érte az első meglepetés. A vasutas, akinél érdeklődött, közölte, hogy egy állomással hamarabb kellett volna kiszállnia; ezért hat kilométerrel többet kell gyalogolnia, hacsak át nem megy a hegyeken, ami így esőzések után nem könnyű dolog.

Így is, úgy is, gyalogolnia kell, elhatározta, hogy a mezei és erdei ösvényen gyalogol oda. A második meglepetése a nógrádi agyaggal való megismerkedés volt; óriási koloncok rakódtak a lábára, botjára. Minduntalan meg kellett állnia, hogy az lekaparja. Zsebkésével faragott egy fakést, s ha nehezedett a lába, megállt, hogy a sártól megszabaduljon.

Már késő délután volt, mikor elérte azt a községet, ahol a plébános lakott. Bizonyos, hogy a leendő hívei is idejárnak istentiszteletre; így illőnek tartotta, hogy a plébánosnál tisztelegjen. Az kitörő örömmel fogadta; csak később értette meg, hogy miért. Az idős elhízott papot nagyon kordában tartotta a húga, aki nála a házvezetőnői tisztet töltötte be. Szerette a borocskát, de ahhoz csak akkor jutott, ha vendég érkezett, az pedig itt nem nagyon gyakori.

Leültette, mindjárt meg is hívta vacsorára, közölve, hogy ma már úgy is késő volna a falujába átmenni. Különbén is, az iskolájánál úgy is ő fog az iskolaszéki elnök lenni, így holnap ő is vele megy. Borozgatás közben elmesélte az életmódját.

Az ő legfőbb foglalkozása az, hogy a tajtékpipáit szép színűre kiszívja. Régebb vadászni is szeretett, de a lábai már megunták a járást.

Van egy szép belga gyártmányú vadászfegyvere, azt szívesen oda kölcsönzi; kamat fejében majd bedob néha valamit az ő konyhájára is. Máté örült, hogy ez a problémája már megoldódott. Megköszönte. De kezdte sejteni, hogy miért olyan szíves hozzá a plébános. Valószínű, hogy tervei vannak vele kapcsolatban.

Ezt az is mutatta, hogy állandóan a hűgát dicsérte, hogy az milyen kitűnően főz, hogy milyen remekül meg tud oldani minden háziasszonyi feladatot. Neki ott nehéz lesz egyedül, az se lesz, aki neki főzzön, takarítson. Még a környéken sincs egy olyan lány, akit esetleg feleségül vehetne. Azt, hogy legalább tíz évvel idősebb lehet, mint Máté, látszott, hogy nem tartaná legyőzhetetlen akadálynak, hiszen lefekvéskor a lámpát úgy is el szokták oltani.

+++VI+++

Reggel útnak indultak a két kilométerre fekvő filiába. A papnak remek lovai voltak, egy könnyű homokfutóba voltak fogva. A falu között tűrhetően jutottak előre. A mezei úton már csak lépésben lehetett, már az Ebhátnak nevezett dombra csak nagy nehézséggel jutottak fel. A jó tapadós agyag úgy belepte a kerekeket, hogy a küllők sem látszottak. A dombról le még valahogy forogtak, de a völgybe lejutva, megtagadták a szolgálatot, ráadásul tengelyig le-süllyedtek. Tovább se előre, se hátra... az volt a szerencsésük, hogy egy gyalogos utolérte, aki ugyanoda igyekezett. Az hírül vihette a faluba, hogy jön a tanító.

Hamar megszervezték a fogadóbizottságot, mely hatökörből, és az ezt vezető férfiakból állt. Beletelt jó félóra, amíg az ember a faluba be, s onnan a segítség odaérkezett.

Máténak bőven volt ideje, hogy a környéket jól szemrevételezze. Határozottan tetszett neki.

Az ökröket befogták a lovak elé, és nagy hujhózással megindították a menetet, sikerült bejutni a faluba az iskoláig, ahol már természetesen, ott volt a falu apraja-nagyja. Az épület valóban jó vastag kőfalakból felépítve, ott állt vakolatlanul talán évtizedek óta. Bizony, a falai néhol megrepedeztek. Valaha zsindegyel földték be, de sok helyen mutatkoztak folytonossági hiányok.

A középben volt egy rész helyrehozva, olyan nyolcszor tíz méteres nagyságú, tanteremnek. Két sor pad volt benne, a régen szokásos, négyszemélyesek.

Bizony, elég kopottak voltak, csoda, hogy a városi iskola csak most tartotta kidobásra méltónak. A fedőlapjukat dímbes-dombosra faragták hosszú évek alatt az abban ülő gyerekek.

Padokon kívül volt egy asztal, és egy szék is; a sarokban téglából rakott konyhai takaréktűzhely, valószínűleg fűtés céljára szánva. A pap kezdte a beszélgetést. Kijelentette, hogy itt csak felekezeti iskoláról lehet szó. Ez mindjárt vitára adott okot. Az igaz, hogy a falusiak mind katolikusok, de a pusztákról bejárók mind lutheránusok, azoknak is kell az iskola. Ezért ebben a kérdésben nem született megegyezés.

Aztán kijelentette, hogy addig szó sem lehet itt tanításról, amíg új iskolát és a tanítói lakást nem építenek. Mondott egy hatalmas összeget, hogy azt szedjék össze, adják be neki, hogy felépíttesse. Így talán két év múlva megnyílhat az iskola. Óriási zene-bona, hangzavar kezdődött, majdnem mindenki egyszerre beszélt, vitatkozott, kiabált. Ezért ebben sem született döntés. Azt azonban meg lehetett figyelni, hogy felekezeti iskolát senki sem akar. Ezért mégis kimondták a határozatot, hogy egy fillért sem gyűjtenek össze. Végül a pap nagy dühösen eltávozott. Azt már szívesen megtették, hogy az ökrökkel elvontatták a kocsiját. Máté eddig egy szót sem szólt, nem avatkozott be a vitába. Amikor az emberek egy kissé lecsendesedtek, elérkezettnek látta az időt, hogy ő is megtegye az indítványát.

- Emberek! Végighallgattam ezt az órákig tartó veszekedést. Az a véleményem, hogy ilyenre egyáltalában nincs itt szükség. Tisztán kell látni a helyzetet. Engem a minisztérium ide küldött azért, hogy itt tanítsak; én a parancsnak engedelmeskedem. Holnapután itt megkezdem a tanítást; gondoskodjanak, hogy akkor minden iskoláskorú gyerek már itt legyen.

Ma február huszonnyolcadika van, tehát mindig jobb időt várhatunk, így ebben a teremben is lehet tanítani. Az természetes, hogy ez a következő években nem lesz megfelelő, de van megoldás. Ha úgy tesznek, ahogy én azt most felsorolom, biztosítom magukat, hogy lesz iskolájuk, és itt maradok. Ha nem, a vizsgáig itt tanítok, s akkor megyek máshová.

- A megoldás nem nehéz. Azt tudom, hogy itt a hegyekben van bőven kő, homok, faanyag. Minden gazda megterhelés nélkül hozzá tud járulni; hoz mindenki egy kocsi követ, egy kocsi homokot, ez nem kerül pénzbe.

Azt tudom, hogy sokan vannak itt olyanok, akik értenek a kőműves-munkához. Ez sem okoz tehát kiadást. Ha itt, ebből felépítünk egy válaszfalat, kapunk egy hatszor tíz méteres tantermet. A konyha lakható; én abban ellakom addig, míg helyrehozzuk a tanítói lakást. Oda is csak egy hasonló fal kell; lesz egy négyszer-négy, és egy hétszer-négy méteres szoba, még konyha- és kamra is kialakítható.

Mindez nem kerül pénzbe. Minden szülő szívesen segít pár napon az építkezésnél, a munkás sem okoz kiadást. Egyedül csak cserép, vagy pala beszerzése, egy néhány ablak, ajtó vásárlására kellene pénzt összegyűjteni.

Annak az összegnek nagysága sokfelé elosztva sem jelentene nagy terhet. Még ebből a teremből lehasított rész is hasznosítható arra, hogy abban a téli tüzelőt raktározzák. Az is előnyük lehet, hogy ezt maguk teremtették, így a továbbiakban sem szólhat bele senki, még a papjuk sem.

Azt hiszem, hogy értelmesen beszéltem, fontolgassák.

Nagy csendben hallgatták végig a tanítójuk beszédét, aztán csendesen kezdtek vitatkozni, de az sem tartott sokáig. Végül felállt a legöregebb ember, a vén Imre bácsi, és kimondta a határozatot:

- Tanító bácsi! Nekem még csak gyereke sincs, de már holnap hozom a követ és a homokot. Az ugyan lehet, hogy téli estéken én is tanulója leszek.

Pénzem is mindig akad annyi, hogy kifizessem a rám eső részt. Egyről azonban mind megfeledeztek, hogy az embernek enni is kell.

Nézzen körül Tanító bácsi a környéken, őszre hozzon egy asszonyt, biztosítom, hogy itt őszön olyan lakás várja, hogy abba bármilyen kényes fehérnép beköltözhet.

Addig, úgy gondolom, hogy „sorkosztra” jár, vagyis felváltva mindenkinél vendég lesz, legalább mindenkit megismer. Szavazzunk, emberek!

Egyszerre emelkedtek a magasba a kezek, és valóban már másnap hordani kezdték az építéshez szükséges anyagot.

A vizsga után Máté irányítása mellett megindult a munka, és szeptemberig már be is fejeződött; a kis falunak olyan szép palával fedett iskolája lett, amilyen még a környéken nem volt.

+++VII+++

Máté az emlékezetes gyűlés után már másnap Salgótarjánba gyalogolt. Ott, a bányaiskolák igazgatóját kereste fel: tudta, hogy annak a sok iskolájánál sok olyan dolog akadhat, amit ő még jól tud hasznosítani.

Valóban, szívesen odaajándékozták a sok kimustrált, de még jól használható tankönyveket, ezt tetézték egy csomó kockás füzettel, és írószerekkel. Nagy fekete táblát ugyan nem tudtak adni, de helyette adtak egy sötétzöldre festett, kimustrált pingpong-asztalt, amire szükségből lehet krétával írni.

Március másodikán kezdte meg a tanítást. Meglepődött, hogy negyvenöt gyerek várta a tanteremben; a pusztai gyerekek is hiánytalanul megjelentek. Volt több, más is, ami szokatlannak volt számítható, mint például a gyerekek beszéde, ami kevésbé hasonlított a városi tanulókra. A palócos kiejtéstől eltekintve, itt soha nem hallott szavakat hallhatott.

- Ígyeng hagyíjad, la! - kiáltotta egy kislány a társának, mikor ő a konyhaajtón kilépett. Gondolkozott, aztán rájött az értelmére: azt akarta kifejezni, a másiknak:

- Így dobd a labdát, mint én!

Először is elvégezte a beírást. A hozott anyakönyvi kivonatokból megállapította, hogy itt csak háromféle családnév van; ez arra mutatott, hogy kezdetben ezen a helyen csak három ősapa élhetett, az egész falu azoknak az utóda. Mikor a gyerekeket így próbálta szólítani, tapasztalta, hogy nehezen értik meg, hogy róluk van szó, tanítójuk őket szólítja.

Kis gondolkozás után erre is talált magyarázatot; sok a teljesen egyező nevű, ezért szükség van megkülönböztető nevekre, és csak ezeket szokták használni. Vagyis a nevek nem gúnynevek, mint ahol máshol szokásos a tanulók között. Helyesnek tartotta, hogy ő is azt használja kérdés közben.

Ilyen nevek: Kappan Karcsi, Bankusz Pista, Móric Ilka, Marci Sándor, Hegyi Erzs, Eger János, Vadeger Sári, Kispál Jóska, Antal Imre, Húszas Malvin, Bordás Jancsi, Nyafogó Klári, és még sok ezekhez hasonló.

Ennél is érdekesebb volt, mikor az anyakönyvi kivonatokban a szülők nevét olvasta; máshol sehol sem hallott keresztnéveket olvashatott.

Erázmus, Flórián, Marcella, Leokádia, Fruzsina, Mózes, Pakál, Konstantin, Klotild, Vazul, Fatima, Lukrécia, Egyed, Eufrozina, Gedeon, Jónás, Timót, és még sok azokhoz hasonló. Ennek az a magyarázata, hogy az akkori plébánosuk csak azt a nevet volt hajlandó beírni az anyakönyvbe, emilyent a naptár a születésekor mutatott. Így ezeket nem lehetett összetéveszteni.

A negyvenöt gyerek közül hárman már ismerték a betűket, és túrhetően olvastak, ezekből csinálta a harmadik osztályt. Az idősebbek értelmesebbjeiből tizenkettőt kinevezett második osztályosoknak, így a megmaradt harminc volt első elemista; volt köztük sok hatéves, de volt, aki már a tizenkét évét is betöltötte. Meglepődött, hogy milyen könnyen megtanulták a betűket; csak az összekapcsolás volt nehezebb, s a hangsúly döcögős. De vizsgáláig elérte, hogy valamennyi úgy olvasott, hogy mehetek felsőbb osztályba. A nagyobbak úgy számoltak százig, hogy megfogni sem lehetett őket.

Az igaz, hogy mielőtt ő reggelenként az iskolába ment volna, mindig kórusban fújták az egyszeregyet. Abban az időben, az iskolákban még mindenütt dőltbetűs írás volt használatban. Neki csak kockás füzetei voltak; a vonalazás szinte előírta, hogy ő álló-írást vezessen be.

Az országban először az ő iskolájában írtak így. A kocka előírta, megszabta a betű alakját, nagyságát, így határozottan sok tanulója írt szép gyöngybetűkkel.

A vizsgára nem csak a környékbeli kollégái, de a tanfelügyelője is eljött; valamennyien csodálkoztak az elért eredményen, úgy, hogy a tanfelügyelő engedélyezte azt is, hogy az ő beosztása szerint év végi bizonyítványt adjon nekik.

Szeptemberben tehát már négy osztállyal kezdhette meg a tanítást.

+++VIII+++

Téli esteiken, vagy rossz idő esetén a férfiak mindig összegyűltek a tanteremben, és kérték, hogy beszéljen nekik valamiről; nekik mindegy, hogy miről. Odaérkezésekor a faluban csak harminckét tehen volt, rávette őket, hogy tartsanak több tehenet.

Megtanította őket, hogy házilag, hogy lehet teavajat megközelítő vaját készíteni.

A közeli bányavidék munkássága, a sok gyári munkás bármilyen mennyiséget megvásárol. Rövidesen elérte, hogy hetivásárok reggelén egész karavánok gyalogoltak a városba vajjal, túróval megrakodva.

A sok savón malacokat tudtak nevelni; ősszel kukoricázva, etetve, remek fiatal hízók lettek, ezeket szintén jól tudták értékesíteni.

Kezdték vagyonosodni, nőtt az állatállomány.

Pár év múlva, a két megye által rendezett állatkiállítás minden első díját elhozták. Az uradalom eladásra szánt földjeit megvásárolhatták.

Máté jól látta, hogy a grófi uradalom belátható időn belül eladásra kerül; olyan gazdálkodás mellett, ami ott folyt, biztos volt, hogy a csődbejutás nem kerülhető el. Biztatta az embereket, hogy arra készüljenek fel jól, nehogy mikor arra sor kerül, más falusiak halásszák el előlük.

Minden tanulójának kötelességévé tette, hogy évenként két vadcsemetét ültessen el otthon a kertjükben. Ilyet az erdőkben bőven lehet találni.

Azokat aztán sorra járta, beoltotta, beszemezte; gyümölcs is termett így a faluban; az emberek látták, hogy bizony, az sokkal finomabb, mint a megpuhult vackor.

+++IX+++

Máté az első években három hónapig valóban „sorkosztra” járt. Minden nap más és más háznál étkezett. Ez éppen nem is volt olyan rossz, sőt, minden asszony ki akart tenni magáért, arra törekedett, hogy amit ő ad, az a legjobb, olyan legyen, mint az asszonytársáé, de lehetőleg meg is haladja azt.

Általában minden háznál hízott libát vágtak arra a napra. Máté tapasztalta, hogy még a libamáját is meg lehet unni. Hetekig, hónapokig mindig azt kapni reggelire, libaprólékból főtt leveset, ropogósra sült libahúst enni délben, este, az mégis sok. Nem is bírta tovább, csak vizsgáláig; akkor maga kezdett főzni. Szerencséjére, mint legtöbb székely férfi, ő is tudott főzni, így a kosztját változatosabbá tehetette. Örült, hogy a sorkosztolást befejezhette, mert annak nehézségét még az is fokozta, hogy az asszonyokon kívül a férfiak is kedveskedni akartak. Reggel egy pár kupica házilag főtt szilvóriumot, délben este pedig azt a jó karcos, direkt-termőből szüretelt bort kellett innia, habár nem nagyon szerette a szeszitalokat, de a szíves kínálást visszautasítani nagy sértés lett volna.

A kertjében megtermelt minden konyhához szükséges terméket. Szép nagy kertje volt, természetesen bekerítetlen, mint a faluban mindenütt. Itt ugyanis nem kerítették el a kerteket, mert nedves időkben csak azokon át közelítették meg egymást, mivel az utcán járni olyankor lehetetlen volt.

Az ő kertjét a marha-csapástól úgy választották el, hogy a legelőkről a minden évben kiirtott vadrózsabokrokot odahordták, és egy jó öl széles gátat halmoztak fel; ezen át a marhák nem tudtak a kertjébe bejutni. Ezt a téli hó rendszeresen összenyomta, de a következő tavaszon új réteggel magasították, így évtizedek alatt az ott elkorhadó szerves anyag humuszban nagyon jól nőtt a sorba ültetett besztercei szilvafa-sor. Olyan nagy szilvái termettek a fákon, hogy a fővárosi kereskedők nem hitték el, hogy az csak közönséges magvaváló, hanem oltott olasz-kék szilvafajta. A tél kezdetén vágott egy mázsát megközelítő hízott sertést, lett sonka, kolbász, szalonna, és más finom apróságok.

A libákat sem hanyagolta el, de ezeknek a mellehúsát és combjait egy darabban véve le, a sertéssonkához hasonlóan pácolta, füstölte. Határozottan érezte magát.

Szórakozásban sem volt hiánya. A szomszédos falvakban lakó tanítók, papok, jegyzők mindig megünnepelték a névnapokat, születésnapokat, és minden más megünnepelhető napját az évnek; különösen télen, gyakoriak voltak a disznótorok; ezeken szívesen vállalta a hentes szerepét is.

A plébános által odakölcsönzött puskával vadászgatott, de csak annyi vadat lőtt, amennyire éppen szükség volt. Őszön pedig megkezdődtek a körvadászatok, ezek rendszeren vadászlovakokkal fejeződtek be. A községe területét ő bérelte; a bérösszeg elenyésző volt, évente tíz pengő. Nem volt nagy terület, de észak felől szélvédett, ezért szeles idők idején oda menekültek a vadak. Apróvadban sohasem volt hiány, de őz, szarvas, vaddisznó, róka is gyakran puskavége került.

Amikor nagyvadat löttek, viszonzták azt. Szükség is volt rá, mert a legközelebbi hentes a városokban innen elérhetetlen távolságban volt.

Körvadászatok alkalmával, rajtuk kívül megjelentek a járási, és megyei vezetők, sőt, még a tanfelügyelő is, aki ugyan löni tudott, de célozni nem. Ezért úgy segítettek neki, hogy amikor felemelte a fegyverét, hogy vadra rásüsse, legalább ketten, akik közel voltak hozzá, ők is löttek; aztán ráfogták, hogy ő találta el. Mindig bőséges vadászszákmánnyal térhettek haza.

Máténak elég jó ismeretsége volt, kedvelték is; különösen azért, mert országos választások idején, a környék választói mind oda szavaztak, ahová ő. Ezt a népszerűségét a mérnöki tudásának köszönhette. Köztudomású, hogy faluhelyen gyakoriak a birtokpercek, elszántás, örökösödés és más okok miatt. Ezek lefolyása, hogy a bíróság ítél, a hatósági mérnök mér. Ritka eset, hogy azt a mérést jónak elismerjék, a másik is kihozat egy mérnököt, az is mér, s általában nem ott jelöli a határt, ahol a másik.

Valamikor ez jó szőlő-termő vidék volt. A filoxéra aztán kiirtotta a nemes tőkét. Az úgynevezett szőlőhegyet a lakosság legelőnek használta.

Máté rábeszélésére elhatározták, hogy azt újra beültetik szőlővel, de előbb szét kell mérni. Ő megmagyarázta, hogy nem jogosult parcellázásra, azért fizetést sem fogadhat el. De végül is beletörődött, hogy szétméri közöttük. Volt a községnek egy régi kataszteri térképe, melyet a múlt század hatvanas éveiben valami igen pontosan dolgozó öreg mérnök készített. Még a nagyobb fák is be voltak abba rajzolva.

Máté megkezdte a mérést. Először a mezőtől elválasztó határvonalat kellett kitűznie.

Miért?

Mert a térkép szerint egy berajzolt pontról; messzire belement az egyik gazda búzavetésébe. Megkísérelte más oldalról, ugyanoda jutott.

Nem akarta hinni, hogy ennyit elszánhattak a hegyből. Az öreg Dávid bácsié volt a búzavetés, Kihivatták tehát. Érdekes ember volt, mindig akadt a zsebében legalább egy fél-méternyi kolbász, és egy üvegecske szilvórium.

Most is azzal kezdte:

- Harapjon egy kicsit, Tanító bácsi, s aztán öblítse le.

Máté szívesen eleget tett a kínálásnak, mert a füstölt házikolbász nem éppen megvetendő dolog. Csak azután mondta:

- Nézze, Dávid bácsi! Akárhonnan mérek, mindig ide jutok; Itt volt valaha a Szőlőhegy határa.

Arra gondolt, hogy az öreg tiltakozni, veszekedni kezd, de nem az történt.

- Az bizony megeshet, - felelte mosolyogva az öreg...

Valamennyien elcsodálkoztak a feleletén, hiszen ennyit elszántani észrevehetetlenül szinte lehetetlen.

- De hát, mondja, hogy változhatott meg ennyire, hiszen ez nagy terület?

- Tudja, ez itt nagyon kövér hely, itt mindig nagyon jól termett a krumpli, kukorica, takarmányrépa, szóval a kapás növények; az is termett itt, majdnem minden évben. Aztán ugy-e, azt minden évben elhagyott hegyoldalból az utolsó sorhoz mindig húztunk egy kapavágásnyi földet, hiszen a krumplit tölteni, a kukoricát támogatni kell. Ez bizony az elmúlt ötven év alatt eljuthatott ennyire. Ugyanis ennyi ideje, hogy ez az enyém.

Máté látta, hogy az öregnek a szavai igazak lehetnek, de bizonyosságot akart; azt mondta:

- A térkép szerint itt akkor egy nagy fa állt; ennek a nyomát még most is látszani kellene ezen a ponton.

Hamarosan a felszínre kerültek a fa szétkorhadt törzsnek a nyomai. Ez fényes bizonyíték volt.

A sikernek megvolt az eredménye, minden határperhez, osztozkodáshoz őt hívták döntőbírónak. Igaz, hogy ezért fizetést nem fogadott el, de a konyhája sohasem szűkölködött semmiben.

A szomszéd faluval évek óta pereskedtek. Ennek az oka az, hogy a régen felosztott nagybirtok egy részét ők, másik részét a falusiak vették meg. Állandóan folyt a határvita. Kihivatták az állami mérnököt, a másik falu is. A mérés sohasem egyezett. Egy vasárnap megjelent a falu majdnem minden lakosa, és kérték, hogy döntse el már ezt a különös vitát. Hiába szabadkozott, hogy az ő mérése a törvény előtt úgy sem hiteles, ragaszkodtak hozzá, s kijelentették: ők azt mind hitelesnek hiszik el, ahogy ő mér, az lesz utána a határvonal.

Kimentek a határba.

A vétel idején ott egy mezei dűlőút húzódott, s mellette egy jegenyefasor; azok képezték akkor a határt. Igen ám, de a fákat már évtizedekkel ezelőtt, mind kivágták, azokból most csak a grófi uradalomnál álló kezdő fa van meg. Onnan indultak a méréssel. Mérőlánccal lemérték ötven ölet, ahogy a térkép mutatta, a következő fa helyét. Leástak, ott voltak a korhadt fagyökerek. Végigmertek az egész határvonalon, mindenütt ott voltak a korhadt gyökér-maradványok. Ennek a szenzációs mérésnek aztán híre ment. Mátét még a hatodik faluba is hívták, ha valami hasonló gondjuk akadt.

+++X+++

Alig pár hét múlva, megkezdődött a választási propaganda; országgyűlési képviselőt kellett választani. A kormánypárt egy volt földbirtokost jelölt, talán azért, hogy vagyoni helyzetét valahogy rendezni tudja. A kerület a kormánynak mindig bizonytalan volt, mert a bányavidék nem szavazott a kormánypárt jelöltjére: azt ellensúlyozni csak a falusiak szavazata döntheti el, javára.

Ez pedig jórészt attól függött, hogy Máté kire adja majd a szavazatát. A jelölt megindult propaganda körútra; kíséretében voltak természetesen a megyei- és a járási vezetők. Az is természetes, hogy ilyenkor is enni kell. A vacsorát Máté evangélikus lelkész barátjánál tartják. Tudták, hogy mindig Máté szavazatán múlik, ezért úgy ültek az asztalhoz, hogy ő a főszolgabíró és az alispán közé kerüljön. Azok aztán állandóan kapacitálták, hogy tegyen kötelező ígéretet. Dicsérték, hogy a jelölt program-beszédeiben mennyi minden jót ígért nekik.

- Nézd, Máté! Eltekintve attól, hogy háborús tisztársad a jelöltünk, de azon felül mindig falun élt, így ismeri a nép bajait, és ért a gazdálkodáshoz.

- Hiszen éppen ez a baj, hogy a falusiak azt tarják, hogy nem ért ahhoz, hiszen dobra került a birtoka! Szerintük, helytelenül gazdálkodott. Arra, hogy mit ígért a program-beszédjében, nem sokat adnak, mert minden választáskor sok az ígélet, de az sohasem teljesedik.

Azt is tudom, hogy azért jelöltétek, hogy valamilyen módon helyreállítsátok, ezért nehéz őt behozni. Ne haragudj, barátom, hogy így előtted felsorolom a hibáidat, de ez, igazság! Te ígérhetsz, talán meg is adnád, ha rajtad függne. Például nekünk, sárfalviaknak bekötő-utat ígértél. Előtted is mindig megígérték, sohasem lett belőle semmi. Itt ül mellettem a főszolgabírónk, ha ő itt most kezet ad rá, hogy két héten belül megkezdik az utunk építését, akkor biztos, hogy te leszel a képviselőnk.

A jelenlévők körében nagy derűtséget keltett Máté bejelentése, a főbíró felállt, erőteljesen megszorította Máté kezét, úgy mondta:

- Igazad van Máté; itt a kezem, egy hét sem kell, már épül is az út; ami valóban el is készült, a falusiaknak nem volt szükségük arra, hogy érkező tanítójukat hatökörrel vontassák az iskolájukhoz. Máté már nem volt éppen fiatal gyerek. Egész este ugratták, mindenképpen meg akarták házasítani. Sorra ajánlották a könyék minden számba vehető leányát. Valószínű, hogy akármelyik hozzá is ment volna feleségül. Máté már maga is gondolkozott ezen, az egyik kollégájának a lánya félig-meddig a menyasszonya volt. De valami miatt mindig toldott a házasság.

A leány is ott volt a vendégek között; ő bizony nem halogatta volna már, ezért merész lépésre szánta el magát. Felugrott, és azt mondta:

- Mit szólnál hozzá, ha én is azt kérném, hogy adj kezet nekem valamire...

- Természetesen kezet nyújtanék...

- Rendben van, akkor én úgy a magam, mint Máté nevében meghívom az itt jelenlévőket, hogy június hó harmadikán jelenjenek meg nálunk egy kis barátságos vendégeskedésre...

Máté alaposan elpirult, de azonnal kiegészítette a lány szavait:

- Nézzétek! Még nem is a feleségem, és már is rendelkezik, láthatjátok, hogy mi vár rám. Annyi már természetes, hogy én is azt akartam mondani, de kissé féltem attól, hogy valamelyik közületek nem fogadta volna el a meghívásomat az esküvőnkre, és az nagyon rosszul esett volna nekem.

Az alispán felugrott, és diadalmasan kiáltotta:

- Már pedig biztos lehetsz, hogy mindnyájan ott leszünk. Dehogy mulasztanánk el egy ilyen alkalmat!

Legalább láthatjuk, hogy a nyakadat hogy hajtod be a járomba, mert, hogy Iluka igát rak arra, abban biztosak vagyunk! A következő választáskor könnyebb dolgunk lesz, akkor a szép fiatalasszonyt is megkörnyékezhethjük, hiszen ő bizonyosan a mi jelöltünkre fog szavazni.

Éljenzés, gratuláció, vidám felkiáltások hangzottak, és ivászat, a fiatalok eljegyzését ünnepelve. Icu nem állt meg; amikor arra kényszerítették, hogy az eljegyzési puszit itt, előttük adja meg a vőlegényének, hogy a fülébe ne sűgja:

- No, ugy-e pupák! Láthatod, hogy én is konyítok a világpolitikához... Most már halasztgatni mindig tovább: ma is szüret-utánt emlegettél.

Június harmadikán, ha nem is világra szóló, de megyére szóló lakodalmat ültek Sárfalván. A falusiak ugyancsak kitettek magukért, de hogya, mikor együtt volt a kis faluban a megye minden valamirevaló embere. Diadalkapu, lovas-bandérium, virág-koszorús lányok fogadták a vendégsereget. Annyi enivalót hordtak össze, hogy még fel sem használták mind; jórészt fedezte a következő téli szükségletüket.

Máté is belátta, hogy eddig jó volt egyedül, ő sohasem unta magát, de mégis csak más egy olyan eleven asszonykával együtt élni, mint Icuka.

Aztán kilenc hónap múlva beköszöntött, ami ilyenkor szokott köszönni: jelentkezett az ifjabb Máté.

A szomszédos uradalom még jó sokáig vegetált. Éltek valahogy, de biztosan közelgett a vég. Mikorra a fiú Taksony, és lány, Valéria leérettségiztek, az öt pusztából már négy elúszott.

A fiú úgy szeretett volna élni, mint az ősei éltek valaha. Segített ő is, hogy a vég hamarabb beköszönjön. Az anyjuk ugyanazt tette. Mikor aztán látta, hogy esetleges jó házasságot nem kötött a lánya, nem kaphat olyan társat, aki arisztokrata is legyen, de pénze is sok legyen, arra gondolt, hogy élnek olyan emberek is, akiknek ugyan nincs sem hétágú, sem kilencágú koronájuk, de legalább ugyanannyi millióval rendelkeznek; csak éppen a származás egy kissé alacsonyabb.

Nos, majd a fényesítéséről ő gondoskodni fog. Az a fő, hogy a lánya szép, a vőlegény kapaszkodni szeretne a magasabb körökbe, olyan avult fogalmak, mint a szerelem, nem is számítanak. Az elmúlt háború idején egy hadiszállító milliókat rakott rakásra; annak volt egy hasonlókorú csenevész fiacskája, azt szervezte be. Nehéz dolga csak a lányával volt, mert annak nem nagyon tetszett a kiszemelt vőlegény; amennyire csinos és szép volt ő, annyira hitvány az. Csak hosszas propagandával tudta rábírní, hogy vőlegényül elfogadja. Azt hangoztatta, hogy a pénz a fontos, nagyon gazdag lesz, s aztán olyan férj mellett azt szerethet, akit csak akar. Neki már kiskora óta volt egy ideálja, sárfalvi tanító fia, az ifjabb Máté, aki csak néhány évvel volt idősebb nála, szabadon élt, az övé volt az egész határ, az egész vidék. A grófi uradalom földjein, az erdejében ugyanúgy járt-kelt, mint a község határában. Gyakran láthatta ő is a kis grófkisasszonyt. De bizony őt az nem érdekelte jobban, mint a falusi gyerekeket. A kislánynak nem volt otthon játszópajtása, a cselédek gyerekeivel nem volt szabad neki szóba állni.

Ő azt a fiút szerette volna játszótársnak. Amikor nagyobbak lettek, középiskolások, fokozódott az érdeklődés, de nem volt alkalom arra, hogy egymást közelebről megismerhessék.

A fiún még most sem látszott, hogy érdekelné, de a kis Vali néha bizony vágyakozva tekintett rá, ha megpillantotta valahol. Oh, nem volt ez szerelem, de valahogy egy hozzá hasonlóhoz való vágyakozás.

Akkor gondolt rá először komolyabban, mikor eljegyezték a milliomos úrgazdag fiúval; neki meg akaratlanul is össze kellett hasonlítani a kettőt.

A fiatalabb Máté tulajdonképpen még ekkor sem figyelt fel rá.

Egyszer elindult az úgynevezett Sötétvölgybe; ez volt a birodalomban egy erdőrészt neve. Ugyanis azon a tájon nőtt esőzések esetén a legtöbb gomba. Úgy, mint apja, az idősebb Máté, egyenesen rajongott a gombáért; különösen a tinórut, csirkegombát, és a keserűgombát szerették. Ott a gombaszedést senkinek nem tiltották. Valóban ebben az esetben is bőven talált gombát, mindkét kosarát teleszedte. Leült egy nagy fa tövében azért, hogy kiválogassa a gombákat, ne legyen benne olyan, ami kukacos, annak nincs értelme, hogy azokat is hazavigye. Csak jóval később vette észre, hogy nem egyedül van ott. A fa egy kerek tisztáson állt, ahogy odanéz, látja, hogy ott egy fiú és egy lány veszekedik. Nem érthette a beszédjüket, de látta a lány karmozdulatait, úgy tűnt, mintha védekezne a fiú támadása ellen. Azonnal ráismert a távrolól sokszor látott gróf-kisasszonyra. Csodálkozott, hogy egy olyan jól fejlett, csinos lány, hogy áll szóba olyan nyiszlett alakkal. Már elkészült a gomba válogatásával, mikor látja, hogy a fiú megfogja a lányt, földre fekteti, felhúzza a ruháját. Dühbe jött, odaszaladt, megkapta a fiút, két kézzel és egy lendülettel messze, a bokrok közé dobta.

Csak akkor nézte meg jobban a lányt. Egy koromfekete hajú, csinos testű, még így, haragosan is szép arcú lány állt előtte, de nem szólt semmit, csak kerekre nyitott fekete szemével nézett rá. Nem értette, hogy mi lehetett kettőjük között, de csodálkozott azon, hogy olyan nyim-nyám alak a földre teperje. A lány bíborpirosra gyúlva nézte őt, de szólni nem mert. A fickó, amikor kikecmergett a bokrok közül, ész nélkül elmenekült.

Mintha ekkor látta volna, hogy a lány elmosolyodik. Máté még egy ideig nézte a lányt, majd dühösen vágta neki oda:

- Nagyon csodálom azt, hogy maga egy ilyen cseplecs alakkal egyáltalában szóba áll, sőt, mintha túrta volna a szemtelenségét. Az ilyen alak legfeljebb kutyakorbácsot érdemel.

Hátat fordított, kosarait kézbe kapva, nagy léptekkel indult hazafelé. Aztán lassan ki-kiment az emlékezetéből a látott eset.

Tudta, hogy az a lány a felső tízezerhez tartozik, elismerte, hogy szép, hogy csinos, talán mindegyiknél szebb és jobb, mint akiket eddig látott, de bele volt nevelve, hogy ilyenekkel neki úgy sem lehetne kapcsolata, ezért igyekezett kivenni még az emlékezetéből is.

Vali hosszasan nézett a távozó után. Ő már örökre emlékezetébe véste a daliás fiú alakját, kitüzesedett arcát, haragos pillantását, és azt, hogy milyen játszva röpítette a tolakodót a bokrok közé. Igen, ez férfi, ilyet ő még sohasem látott. Ő már gyermekkorától figyelte messziről; ilyen közel sohasem került hozzá. Eddig is érdekelte, de ebből a jelenetből érezte, hogy szereti. Annál elkeserítőbb volt az, mert ő is tudta, hogy a társadalmi helyzetük miatt a szerelme céltalan; a vizontszerelem pedig legfeljebb csak álom. Tervezgetni kezdett, hogy mégis, hogyha lehetne kedve szerint változtatni ezen, mit tehetne, hátha mégis valóra lehetne váltani a szép gondolatait, de nem talált semmi jó gondolatra. A tervezgetésébe beleszólt a sorsa. Apja váratlanul meghalt, a bank árverést kezdeményezett, felparcellázva is adta a földet a falusiaknak. Kölcsönt is kaptak nyolcszázalékos kamatra, a parasztok évekig nyögték ugyan az uzsorát, de a végén mégis csak az övék lett a föld. Az arisztokrata-családnak a ruházatán kívül csak a hatszemélyes luxusautója maradt meg. Elköltöztek a városba; a fiú az autójával fuvarozásokat vállalt, de ez még csak élelemre sem volt elég. A milliomos vőlegény az eset után többé nem mutatkozott. Az anya lánya szépségét szerette volna kamatoztatni.

Először egy jómódú orvossal hozta össze; elhitették Valival, hogy feleségül akarja őt venni.

A lány el volt keseredve, hogy szerelmét céltalannak látta, engedett az anyja unszolásának, hogy az orvossal szemben legyen engedékeny.

De ez a viszony nem tartott sokáig.

Akkor egy ügyvéd következett, az eredmény ugyanaz volt, az anya zsarolta azokat, így igyekeztek a céltalan viszonyt félbeszakítani. Aztán egy igen gazdag, de öreg kereskedő került sorra, azt akarta az anya beszervezni.

Mikor az erőszakoskodni próbált, és a lány ellenszegült, az durván odavetette:

- Mi az? Még az sem elég, mit az anyád kisajtol azért?

Vali csak akkor döbönt rá, hogy az anyja mind a négy esetben pénzért, egyszerűen eladta őt, szépségét kiárusította. Valóságban utálta mind a négyet, csak azért hallgatott az anyjára, mert szabadulni szeretett volna a családból; hogy jómódú, gazdag lehet, úgy majd nem függ senkitől.

Olyan szeretet, mint anya és gyermeke között szokott lenni, az köztük sohasem volt, mert undorral szemlélte már kiskorában is azt a kapcsolatot, amely az anyja és a szomszédos földbirtokos között volt.

Azok még csak nem is titkolóztak a kisgyerek előtt sem. Az esetet a kereskedővel és a családdal csúnya veszekedés zárta le. Ő szakított velük, és a fővárosba ment.

Csak ott tapasztalta, hogy a megélhetés nem is olyan könnyű feladat. Nem bánta, minden munkát elvállalt: mosogatólánynak, kifutó, napszámos, sőt, hónapokig, mint építőmunkás hordta a maltert.

Azt is szegény sorsú munkástáraitól tudta meg, hogy a társadalom az anyjához hasonlókat „kerítónőnek” szokta nevezni, ugyanis többen a napszámos-lányban is felfedezte, hogy annak értékesítésével pénzt lehet szerezni; csodálatos ígéretekkel akartak célt érni. Hálás volt a társainak, hogy felvilágosították. Egy alkalommal, ebédszünetben az újságban olvasott egy pályázati hirdetést: országos gép- és gyorsíró versenyt hirdettek. Ő a középiskolában mindig első volt ezen a téren. Otthon az üres idejében mindig ezt gyakorolta, csak úgy, unaloműzésből tette, mivel más szórakozás nem kínálkozott.

Eszébe sem jutott, hogy annak valaha még hasznát veheti.

Benevezett a versenybe Ő maga csodálkozott a legjobban, mikor mindkét esetben ő lett az első.

A verseny végén egy öregúr lépett hozzá, bemutatkozott, hogy ő a mátyásföldi gépgyár tulajdonosa, ha úgy gondolja, ő szerződhetne titkárnőnek. Természetesen örömmel fogadta el az ajánlatot.

Az eddigiekhez képest mesés dolga lett; s ő csodálatos buzgalommal végezte a dolgát. Nemsokára a többi vállalat irigykedett a főnökére, hogy olyan tökéletes munkaerőre tett szert. Más vállalatok próbálták elcsábítani onnan, eddigi fizetésének még a kétszeresét is ígérték, de ő hű maradt az öregúr vállalatához, hiszen az emelte ki a posványból.

Udvarlója is akadt volna bőven, próbálkoztak hízelegni sokan, de az eddigi tapasztalatai megvédték, neki elege volt a férfiak ígérgetéséből.

+++XII+++

Azon a nyáron történt, mikor Máté az erdei jelenetet megzavarta, hogy mind náluk, mind a környező községek valamelyikében minden héten kigyulladt egy-egy ház. Máténak feltűnt, hogy általában zsuppal, szalmával volt fedve, és az is, hogy ez éppen pénteken délelőtt történik meg, amikor Salgótarjánban hetivásár van. A csendőrség is gyanakodott, minden esetben nyomozott, de eredményt nem értek el. Gyanúra volt is ok, mert minden épület nagyobb összegre volt biztosítva. Minden esetben a családból senki sem tartózkodott otthon, mindenki a vásárba ment, ezért a gyanút rájuk sem eshetett.

Egy alkalommal Mátéék a harmadik faluban voltak névnapot ünnepelni, csak úgy reggel felé indultak haza. Sötét éjjel volt. Már a falujukat megelőző Ebhát-tetőn jártak, mikor egy fényt láttak felvillanni a szomszéd falu templom irányában, mintha valaki cigarettára gyújtana. A következő pillanatban magasba csaptak a lángok.

Ők nem segíthettek volna; ezért siettek hazafelé, annál inkább, mert délnyugat felől zivatar közeledett. Hamar hazaértek onnan eső előtt, onnan figyelték a tüzet, amely lelohadt addig, míg a zivatar odaért. A körzetet járó csendőrjárőr minden esetben, mikor az útja a falun át vezetett, mindig betért hozzájuk.

Másnap reggel is betért.

Elmondták, hogy a tüzeset miatt jártak a szomszéd faluban, a plébános istállója égett le, a villám gyújtotta fel; valóban volt az éjjel zivatar.

Ők tudták, hogy nem érhetett villámcsapás, hiszen ők szárazan értek haza. Hallgattak róla.

A végén is az ifjabb Máté derített fényt a gyakori tüzesetekre. A Mátrában rendezett egy gyalogos kirándulást. Tar felől a Csevice völgyben, Óváron át ment Ágasvár felé, közben egy Huta nevű falucskán haladt át, ahol minden ház szalmával volt fődve. Észrevette, hogy a tetőről füst szivárog ki.

Az udvaron nem volt mozgás, ezért megpróbált az ajtón bejutni. A csendőrzárőr közeledett, felhívta a bennlakók figyelmét, hogy nemsokára tűz keletkezik.

Betörték az ajtót. A padláson aztán láthatták, hogy senki nincs otthon, és mégis tűz keletkezhet. Szalmát raktak le a padláson, középre egy teljes szál gyertyát helyeztek, az csak akkor gyújthatta fel a szalmát, ha tövig égett; természetesen akkorra a tulajdonos már a városban járt. Ezt a tüzet tehát megakadályozhatták. Azonban, amíg ők ott vizsgálódtak, a falu másik végén is kigyúlt egy hasonlóan előkészített gyulladás, s mivel erős szél fúj, az egész falu zsuppos-tetejű háza.

A biztosító-társaságok is megokosodtak, és nem kötöttek többé szalmás, zsuppfedelel épületekre biztosítást. Egy héttel ezt megelőzően a szomszéd falu evangélikus lelkészéhez voltak hivatalosak az egyháznapot megünnepelni.

Ezt sok helyen búcsúnak neveznek. A lelkész éppen presbiteri gyűlést tartott. Nagyon bosszús arccal ment haza. Elmesélte, hogy az egyházi épületek biztosításáról volt szó a gyűlésen.

Mikor a templom és a lelkészlak biztosításáról volt szó, sokallták az összeget, melyet ő közölt, vagyis annak a rendes, becsületes értékét. Ellenben volt az egyháznak a Hangya-szövetkezet mellett egy szalmával fedett épülete, melyet a szövetkezet raktár céljára bérelt. Mikor annak biztosításáról folyt a szó, s ő megjelölte az összeget, Bubla, az egyik presbiter közbeszólt:

- Az kevés lesz, Nagytiszteletű Úr!

- Hogy-hogy kevés, hiszen talán még annyit sem ér.

- Ha le találna égni, abból még tetőt sem tudunk tenni rá.

- És a templomnál, a lakásnál sokallták az összeget, pedig azok értéke sokkal nagyobb!

- Igen, de azok cseréppel vannak fődve, nem gyulladnak meg, de ez szalmatető...

- De mégis, miért gyulladna meg?

- Milyen áldomást szánna rá a Nagytiszteletű úr, ha mégis leégne ma?

Csak akkor értette meg, hogy ők akarják, hogy az leégjen, és a biztosításból újrafődjék; de aztán még áldomást is szeretnének.

A pap kegyetlenül leszidta őket ezért a gondolatért. Végül nemsokára, alig pár nap után mégis leégett. Erről, nem mert semmit szólni, mert még őt is felelősségre vonhatták volna bűnpártolás címen.

Különben is, a tűzrendészeti bizottság megállapította, hogy az egerek megrágták a kénes-gyufát, és attól keletkezett a tűz. A végén mégis kiderült, hogy a plébános istállójában hogy csapott be a vilám, mikor még zivatar sem volt. Egy részeges kántor volt a faluban.

Egyébként őt különböző szélhámosságai miatt később az állásából elbocsátották. Abban az időben divatosak voltak a részletre való vásárlások, minden ismerőse a nevére kötött üzletet, s az érintettek csak akkor vették észre, amikor az üzlet kérte tőlük a havi részletet.

Ez aztán a fegyelmije tárgyalásakor kérdés nélkül is elmondta, hogy ezeket ő gyűjtötte, és a szolgálataiért ötven pengőt kapott.

Egy idő után megszűntek a tűzesetek is, de akkor már nem is nagyon akadtak zsuptetős épületek sem. Érthető, hogy a plébánost is messze tájra elhelyezték, mert az sem volt jobb, mint a kántora. Nagyon szerette a nőket. Különösen a fiatalokat szerette gyóntatni, de nem a gyóntatószékében. Azonban olyan is akadt köztük, hogy panaszt tett a községi bírónál, aki felelősségre akarta vonni, de az kijelentette:

- Szerelemben a bíró nem parancsol.

Legjobb eset a mosónőjével történt. Böskének hívták, aki csípőficam miatt kissé sántított. Falusi gazda ilyet nem vesz feleségül, mert neki mind a mezei-, mind a házimunkánál szüksége van arra, hogy az asszony legyen teljesen munkaképes.

Egyébként csinos, jóarcú nő volt, szívesen fizettek neki bizonyos ellenszolgáltatásokért. Ezt olya jól üzte, hogy nemsokára csinos házat építtetett magának. Így aztán Márkus bácsi, egy hetvenéves gazda, már alkalmasnak tartotta, hogy feleségül vegye. Az asszonynak volt hozománya, de ő már nem tudott ellenszolgáltatásokat is adni. Böske ezt tudta pótolni. Feltűnt a falusiaknak, hogy hetenként többször is jár a plébániára mosni, ugyanis a mosónői teendőket ő látta el a környéken, Mátééknál is. Egyszer aztán megemlítette, hogy állapotos lett, addig ügyelt, hogy ne legyen, de most van férje, így lehet.

A Máté felesége megígérte, hogy mikor megszületik a gyerek, ne vegyen semmi ilyenkor szükséges holmit, mert neki már nincs szüksége arra, odaad mindent neki: pelenkákat, ingecskéket, párnácskát, bölcsőt. Időre megérkezett a baba.

Böske a férjét küldte el a holmiért. Máté felesége megkérdezte:

- Márkus bácsi, megszületett a gyerekecske?

- Nem gyerek az instálom, hanem csak egy lány...

- Aztán kire hasonlít? Magára, vagy Böskére?

- Megkövetem alássan, se rám, sem az anyjára nem hasonlít, hanem az apjára.

Végül Böske sem tagadta.

Évek múlva, egy lakodalmi tánc alkalmával, mikor a plébános is bepityókázva táncolt, Márkus bácsi magasra emelve a kislányt, mutogatta:

- Nézd Lelkecském! Ott az a reverendás a te apád.

+++XIII+++

Aztán jött a második világháború, de mint mindennek, ennek is vége lett.

Természetesen mind az apa, mind a fia részt vett abban, de aránylag olcsón megúszták a legfontosabb, az élet megmaradt. Az ifjabb Máté, aki mint mérnökkari tiszt, mindvégig a fronton volt, hazakerült és mindjárt állás után nézett. A Párt már régebben is felfigyelt rá; látták tehetségét, munkáját, és azt, hogy nem sokat politizált, de dolgozott. Az államosítások után mindjárt vezetőállásba tették.

A Mátyásfüldi gépgyár tulajdonosa nyugatra távozott, annak a gyárnak igazgatójává nevezték ki. Az ostrom alatt a gyárat nem sok kár érte, így ott a munka, rendesen folyt; beosztottak, a munkások végeztek tovább a munkájukat.

Máté megörült a kinevezésének, hogy ilyen fiatalon ilyen jeles pozícióba jutott, még hozzá, amelyik a szakmájába vág, mint gépész-mérnök, itt megmutathatja, hogy mit tud. Már a fronton alaposan tanulmányozott egy kombájnt. Azok bizony akkor még kissé kezdetlegesek voltak, de ő már látta, hogy mit kell azokon tökéletesíteni.

A lényeges, hogy ez a gép arat is, csépel is egyszerre, ha tökéletesítik, akkor sok ember munkáját meg lehet könnyíteni. Akkor, a régi cséplőgépek helyett mind ilyesmiket lehet majd gyártani. Elindult, hogy felkeresse az új munkahelyét.

Azt addig is tudta, hogy hol van, de még nem járt benne a gyárkapun belül. Ezt a napot arra szánta, hogy alaposan végigtanulmányozza. Az épülethez sietett, ahol az irodák vannak.

Mindjárt, a bejárattól jobbra, az előcsarnokban megpillantotta a felírást: IGAZGATÓ.

Ez lesz tehát a jövőendő munkahelye. Kopogott, és belépett. Ámulva nézett körül. Csodálatosan berendezett helyiség, bőrgarnitúra, az ablakoknál a sarokban délszaki növények, szemben nagy íróasztal, azon három különböző színű telefonkészülék, számológép, írógép. Akaratlanul kicsúszott a száján:

- Csinos. Határozottan csinos. Sőt, szép, pompás.

- Mi köze hozzá? Ide nem bókokat mondani járnak... Ki maga? Mit keres itt?

Máté ugyan belépéskor mindjárt észrevette, hogy a nagy asztal mellett egy lány ül, de nem fordított figyelmet rá; köszönni is elfelejtett, mikor a lány haragosan felugrott, és felelősségre vonta, s közben villámló tekinteteket lövellt felé, kerekre nyitott fekete szeméből; jobban megnézte.

Egy rendkívül csinos, szép arcú, koromfekete hajú, arányos testű, a rendesnél is kissé magasabb nőt látott.

- Bocsánatát kérem, Elvtársnő!

Nem így kellett volna kezdenem. Amit mondtam, azt a berendezésre értettem.

Most azonban meg kell ismételnem az itt munkálkodó munkaerő, valószínűleg titkárnő, méltó a berendezéshez, sőt, szerintem azt jóval meghaladja.

- Mondtam már, hogy ide nem szépeket mondani járnak az emberek. És itt a munka helye. Bökje már ki, hogy mit akar. Aztán mehet is.

- Kezdjük veszekedéssel! Nem megyek! Nekem pont egy ilyen titkárnőre van szükségem... Ne vegye rossznéven, amit mondok, de a mai naptól kezdve, én vagyok a főnöke... a nevem: Kisgyörgy Máté, ennek a gyárnak az igazgatója.

- Oh, bocsánat, igazgató úr, azaz Igazgató elvtárs! Ezt nem tudtam.

- Természetesen; így akaratlanul is, kitűnően vizsgázott. Határozottan tetszett a fellépése. Ez valóban a munka helye, itt nincs helye széptevésnek; helyes, ha az teljesen házon kívül marad. Hogy aztán házon kívül ilyeneket gyakran hallhat, az egészen más.

- Ott sem ajánlom senkinek...

- Ezt a mondatát nem egészen értem, mert fiatal és szép, csinos; aki ilyen, ha nem is akarja, gyakran hallhatja. Nem kutatom kijelentésének okát, talán később arra is rájövök. Tehát, ami akaratomon kívül kiszaladt a számon, az a beköszöntő mondat, azért ismételten bocsánatát kérem, de nem vonom vissza, mert amit mondtam, az tény, még ha haragszik is érte. Egy nőnél az nem hiba, hanem érték; sőt, hozzáteszem, mert jó emberismerő vagyok, hogy maga nemcsak kívülről, de belülről olyan. Az lehet, hogy rossz tapasztalatai voltak eddigi életében; megjegyzéséből erre következtetek, de azt hinnie kell, hogy nem minden férfi olyan, mint amilyennel magának dolga lehetett.

Azért ezt a neheztelést ne ruházza át a többire.

- De Igazgató elvtárs!

- Hagyja, én látom, hogy ilyen tapasztalatai lehettek, lesz jobb is. Itt most az a helyzet, hogy én parancsolok, és maga engedelmeskedik.

- Az már biztos, hogy az elvtársnak rám nem lesz panasza.

- Látja! Vagyok olyan emberismerő, hogy ezt is első pillantásra megállapítottam. Mi nagyszerűen tudunk majd együtt dolgozni.

Az arcára van írva, hogy nem szereti a hízélgést, az is, hogy nem szereti a férfiakat. Igaz, hogy a legtöbben nem is érdemlik meg. Egy kis riadtságot is megfigyeltem. Nem kutatom, miért...

- Hiszen akkor maga...

- Ne folytassa, nem vagyok kíváncsi! Hozzáfogunk a munkához.

- Én szükségesnek tartom, hogy az elvtárs mindent tudjon rólam.
Én...

- Mondtam, hogy nem vagyok kíváncsi. Szép, hogy nem akar semmit leplezni. Szerintem mi ma láttuk egymást először. Hogy mi volt ezelőtt, ahhoz semmi közöm, nem érdekel. Mi ezután ismerjük meg egymást teljességünkben, és csak a végén vonjuk le a következtetést.

Én érzem, hogy akkor sem lesz hiba. Maga nem szereti az udvarlást, nekem pedig nem szokásom. Az én hivatásom az, hogy rendelkezem, a magáé, hogy azt végrehajtsa; ez sikeres lesz. Most megmutatja nekem a munkahelyemet, aztán végigvezet a gyár minden részében.

Az irodája még pazarabb berendezésű, mint a titkárnőé. A gyárban minden csarnokban sokáig időztek, Máté mindent részletesen végignézett, látszott, hogy fel akarja mérni a lehetőségeket. A dolgozókkal szóba állt, mindenhez hozzászólt, a munkások látták, hogy az új főnökük ismeretei sokszorososan meghaladják az övékét. A szemle után visszatértek az irodába.

- Mondtam ugy-e, hogy maga ideális munkatársam lesz.

- Miből gondolja?

- Mert egy szót sem szólt egész idő alatt. Eltalálta a gondolatot; nem szeretem, ha az én beszédembe belekotyognak. Én bárkit szívesen meghallgatok, ha jót mond, azt elfogadom, de a hiábavaló beszédet nem szeretem. Másnak is vannak jó gondolatai, azt hasznosítani kell, de dönteni csak az dönthet, akit a felelősség terheli. Most figyelje meg, amit mondok. A maga teendőit reggelenként közlöm, ha fontos dolog vár rám, rendszerint ráncos a homlokom; akkor senkinek sem vagyok az irodában, az a maga dolga, hogy mit talál ki. Megkérdem: tud-e jól hazudni?

- Régen sokat; öt év óta egyszer sem.

- Akkor helyesbítek. Ne hazudjon senkinek, de tartsa távol azokat, akik zavarni akarnak, azt magára bízom, hogyan.

Aztán ilyenkor minden két órában kérek egy csésze erős, és forró feketét!

- Nem lesz az sok?

- Úgy emlékszem, hogy azt ígérte, hogy a parancsaimat teljesíti.

- Pontosan azt, amit be is fogok tartani. De maga azt mondta, hogy meghallgatja a mások véleményét is; az enyém az, hogy ez helytelen...

- Valóban azt ígértem, most is igazat adok magának, helytelen, sőt, egészségtelen, de azt is mondtam, hogy a végén én döntök. Tehát nekem olyankor kell! Sőt, az elsőt most, azonnal, a következő pontosan két óra múlva. Észrevette, hogy ráncolom a homlokom?

Ezt hallva, el is tűnt az irodájában. És mikor Vali percek múlva bevitte a kávé, már az asztalán óriási kiterített papírokon rajzolt valamit; még a feketét is elfeledte megköszönni, munkájában úgy el volt foglalva. Teltek a napok egymás után, mind hasonlítottak egymáshoz; gyakran volt ráncos a főnök homloka. Máskor aztán vidáman fütyörészett, sőt, néha dalolt is; amit még a párnázott ajtón át is meghallotta. A gyárat naponta végigjárta; kérdezett, tanácsokat adott, ha valamit helytelenített, kivette a szerszámot a dolgozó kezéből, megmutatta, hogyan kell azt csinálni. A dolgozók hamar megszerették, de félték attól, ha ráncolódni kezdett a homloka.

A Szovjetunióban látott kombájn tökéletesítését tűzte ki céljául; azon különböző átalakításokat végzett, elméletileg sikerrel. Most már készítik a gyárban a kísérleti példányt, ha beváltja a hozzáfűzött reményeket, megkezdik a sorozatgyártását. Azt világosan látta, hogy nemsokára eltűnnek a régi cséplőgépek, és a helyüket a módosított kombájnok, arató- és cséplőgépek váltják fel. Máténak határozottan tetszett a titkárnője; de eszébe se jutott, hogy udvaroljon; neki egyelőre más dolga van. Hogy később esetleg az is bekövetkezhet, az sem lesz nagy baj.

+++XIV+++

Vali, mikor az új igazgató belépett, azonnal ráismert, hiszen kisgyermekkorától mindig gondolt rá. Kezdetben nem szerelemmel, de az később szerelemmé fejlődött. Eredetileg más senki nem volt olyan hatással rá.

Talán az okozta, hogy öt év óta más emberre nézni is alig tudott; mióta szakított a családjával, kerülte az embereket. Erre bőven volt oka, nagyon keserű tapasztalatokat szerzett. Egyedüli ember volt az öreg főnöke, aki őt titkárnőnek alkalmazta. Az megkívánta a jó munkát, de emberséges volt, munkatársaival is jól bánt, nem úgy, mint abban az időben más vállalatoknál szokták. Félt is nagyon, mikor a világ változott, és neki menekülnie kellett. Erre volt is oka.

Igaz, öt év óta rendes dolgozó, sőt, az első évet kemény kétkezi munkával töltötte, de ma a munkáján felül a származást is nézik, pedig az szerinte igazságtalan.

Tehet-e arról a gyerek, hogy olyan családban látott napvilágot? Azt nem tudta eldönteni, hogy az új főnöke őt felismerte-e? Egy pár szava mintha azt jelezte volna, de mégis a végén arra jött rá, hogy nem ismerhette fel. Hiszen a valóságban őt csak egyszer látta közelről, annál a bizonyos erdei jelenetnél. Az pedig nem volt megfigyelésekre alkalmas. Csak most tűnt fel neki, hogy az igazgatója még csak a nevét sem kérdezte. Igaz, erre köztük lévő viszonyok mellett nincs is szükség; itt vagy elvtársnő, vagy kartársnő lehet csak a neve.

Azt is tudta, hogy ma mindenkitől, akit valamilyen munkára alkalmaznak, az „önéletrajzon” kívül még az okmányait is bekérik. Az ő okmányai azt igazolják, hogy ő osztályidegen; az arisztokraták a kizsákmányolók közé számíthatók. Elhatározta, hogy az önéletrajzában sem igyekszik semmit sem leplezni, úgy is rájönnek, aztán most még a főnöke is felismerhette. Úgy döntött, hogy azt előre megírja, hogy ha majd kérik, azt azonnal beadhatja.

Leült, és írni kezdett:

„ÖNÉLETRAJZ. - Névem: Szilassy Veronika grófnő. Az apám neve, Szilassy Valdemár gróf. Anyám neve: Eöry Viola bárónő. Születésem helye: Gömörvarbó, Vakaró puszta. Születési idő: ezerkilencszáz-huszonkettő, május hó ötödike. Iskolai végzettségem: gimnáziumi érettségi. Apám meghalt, anyámat nem tudom, hogy még él-e? A világháború előtti évben testi munkával, az utolsó négy évben szellemi munkával kerestem meg a kenyerem. Tudatában vagyok annak, hogy a jelenlegi rendelkezések szerint én osztályidegennek vagyok tekinthető”. Az önéletrajzhoz csatolta a születési anyakönyve kivonatát, és az érettségi bizonyítványt.

Aztán betette az íróasztala fiókjának a legaljára, hogy legyen mindig készen, ha sor kerül annak beadására. Az pedig hamar elérkezik.

Teltek a napok. Valóban itt is elkövetkezett az igazolási eljárás. Egy bizottság járt itt, minden munkástól bekérték az anyagot, a legtöbbet helyben elintézték. Csodálkozott, hogy tőle nem kérték. Abban majdnem teljesen biztos volt, hogy ha nála is sor kerül erre, őt is menesztik; egy arisztokrata sarja nem kerülhet ilyen aránylag fontos beosztásba. Arra is készen volt, hogy, ha ez bekövetkezik, csak addig élhet.

Semmi értelme továbbra is az életnek; különösen most, hogy Máté közelébe kerülhetett. Arra még csak nem is gondolt, hogy az őt megszeretheti; az a jelen körülmények között lehetetlennek látszott.

Pedig boldogságot jelentene, hogy itt mindig a közelében lehetne, láthatná, engedelmeskedhetne neki, ha kellene, szívesen szolgálná is. Nyugodalmas volt az elmúlt négy év itt, félig-meddig boldognak érezte magát. Ki tudja, hogy most mi következik?

Azt, hogy ő szerethesse, meg nem tilthatja, de megtudni sem fogja, amíg él, de elhatározta, hogy akkor tudtára fogja adni neki. Csak valami nagy szolgálatot tehetne neki. Csodák ugyan manapság nincsenek, de hogy mégis lehet, abban remélni szabad, senki meg nem tilthatja.

Úgy határozott, hogy ettől a naptól kezdve, rendszeres naplót vezet mindarról, ami történni fog. Még ma este megírja a múlt történetét. Mindent élethűen leír, úgy, ahogy történt, még a legapróbb részletet sem hallgatja el. Aztán ezt követi minden következő napjának a története. Ha el kell hagynia, majd ezt a helyet, ő akkor nagyon messzire távozik; de halála előtt a naplóját elküldi „neki”.

Még talán az is megeshet, hogy majd megsiratja őt; ő odaát biztosan megérzi azt. Már is van, amit írjon, a mai nap eseményei. Az, hogy ma találkozott vele. Hogy valószínűleg nem ismerte fel. Ez érthető is, mert mindig csak messziről láthatta, csak az egyszer voltak közel egymáshoz. Azóta mindketten sokat változtak. Akkor rég ő csak gyereklánynak volt számítható. Még ma is nevet, hogy az úgynevezett vőlegényt milyen remekül bedobta a bokorba, és az még csak mukkanni sem mert, hanem ész nélkül menekült.

Már akkor látta, hogy ez igazi férfi. A háború alatt, mint tisztet gyakran látta, ekkor már teljesen szerelmes lett belé. Hogy ő ROSSZ NŐ volt, az is részben azért történhetett, mert elkeseredett, hogy az övé sohasem lehet.

Ahogy a napok, hetek múltak, úgy győződött meg arról, hogy Máténak valóban nem szokása az udvarlás. Nemcsak neki nem mondott szépeket, de más nőt sem látott meg: ezt tudta, mert nem lett volna igazi nő, ha ezt nem figyelte volna meg. Érkezésekor, távozásakor ugyan mindig mondott valami olyat, amit bóknak is el lehetett könyvelni, de különben mindig úgy bánt vele, mint ahogy főnökök szoktak a beosztottal.

Egyedül, mikor feketét vitt be neki, a felszólítást be sem várva, akkor hálásan, sőt, olyan melegen nézett rá; ez a nézés aztán mindig megjelent álmaiban is.

A nevét még mindig nem kérdezte meg, pedig már egy félév is eltelt azóta; így sohasem szólította a nevén, pedig tudta, hogy a hasonló beosztásúakat a főnökük mindig a keresztnévén szokta szólítani. Olyan boldog volna, ha Kartársnő, vagy Elvtársnő helyett, Valitól kérné a feketét.

Írta a napok történetét szorgalmasan, szaporodtak a lapok. Már egy egész könyvecske lett abból. Az önéletrajzot még mindig nem kérték tőle, egy kissé reménykedett, hogy mégis megfeledkeznek róla. Most már biztos volt abban, hogy ha azt kérni fogják, azaz neki innen el kell menni, azt nem élheti túl.

Ott a Duna, és ő nem tud úszni. Mindenkire haragudott, aki tőle ezt kérheti, ki is cserélte azt az életrajzot, amit írt egy sokkal részletesebbre. Legalább gondolkozzanak, tanuljanak abból, akik ítéleznek majd felette. A napló bevezetését is újra írta, még jobban részletezte a múltat. Nem csak másokat, önmagát is elítélte a történetekért. Könyvszerűvé alakította át. Legelőször címlapot szerkesztett:

VALÓDI ÖNÉLETRAJZ - Regény. Írta: Szilassy Valéria grófnő.
Jelige: Szeretni nem szeretett, de talán megsirat... Könyvemet Kisgyörgy Máté igazgatónak ajánlom.

Az első részben azt emelte ki, hogy milyen árván, társtalanul nőtt fel; nem voltak játszótársai.

Egy nagyobb fiút gyakran látott, akivel szívesen játszott volna, de az nem vette őt észre. De az osztálykülönbség úgyis megakadályozta volna, hogy az a pajtása lehessen. Mikor már nagyobbacska lett, akkor is sokszor látta a szomszédos tanító fiát, aki az ő erdejükbe járt gombát gyűjteni; ilyenkor mindig megleste, de úgy, hogy az ne vehesse észre. Mikor már az is, ő is középiskolába jártak, akkor még jobban fokozódott az érdeklődése. Fantasztikus terveket szőtt, hogy egyszer megszökik vele. A tervét levélben akarja vele közölni, hogy ketten elmennek a világ egy távoli sarkába, és boldogan élnek Ott. Természetesen ezek a levelek sohasem lettek elküldve. Ezért az a szándékáról tudomást sem szerzett.

Akkor, amikor őt, mint tisztet látta, teljesen belehabarodott, és az, hogy tudta azt, hogy sohasem lehet az övé, a magyarázata a későbbi nem menthető megmagyarázhatatlan tetteinek. Az volt az indok: ha boldog nem lehet, legalább gazdag lesz.

Tulajdonképpen az öreg gazdag kereskedő mondása ébresztette a valóság felismerésére.

- Mi az? Talán nem tartod elégnek, amit érted az anyádnak fizettem? A hiba legfőbb oka természetesen a nevelése volt, és amit a magasabb körökben látott. Ott csak a vagyon és a pénz volt a fontos. Habár maga is utálta, amit tesz, arra gondokat, hogy ha egy gazdaghoz feleségül mehet, megszabadulhat otthonról, és a pénzből kedve szerint szórakozgat, és rendezi be az életét. Menekülése után az első év keservesen telt el; volt ez alatt minden: kifutó, mosogatólány, napszámos, de legtovább egy építkezésnél hordta a maltert. Keserves munkával kereste meg a betevő falatot, de az is megesett, hogy napokig éhezett. A verseny megnyerése, és a kitűnő állás megnyugtatta; mióta ebben az irodában él, ha boldognak nem is, de nyugodtnak, megelégedettnak érezte magát.

A férfiak mindig kerülgették, udvaroltak, szépeket mondtak, hízelegtek, ígérgettek, de tudott elutasítóan élni, kerülte őket. Talán nem is tehetett róla, de olyan lett a magatartása, hogy mindenkit elriasztott a maga közeléből. De így jobb, lassan megszűnt a zaklatás, a próbálkozás. Mikor Mátéval találkozott, megrettent, arra gondolt, hogy elveszíti a jó állását; hiszen a helyzetében mást nem is várhatott.

Ha megtudnák Szilasi Valéria kicsoda, biztos, hogy repítenék. Nem maradna más megoldása, mint az öngyilkosság. Pedig ő most már nem meghalni, de élni akar. Itt legalább láthatja minden nap azt, akit szeret, sőt, beszélhet is vele; már ez is fél boldogságot jelent.

Most már hangosan ki merné mondani, hogy szereti, ha csak reménytelenül is. Hogyan szereti, azt még csak leírni sem tudná; az biztos, hogy százszorosnál is jobban, mint azok, akik azt naponta ismételtetik. Már az is boldogság, hogy ebbe a füzetecskébe naponta lejegyezheti, mert ezt egyszer ő is olvasni fogja, és megéri, hogy ő mennyit szenvedett, és talán még könnyet is ejt érte.

Máté már az első nap ráismert a titkárnőjére, ez volt az oka annak, hogy még a nevét sem kérdezte meg. Sőt, még az okmányait sem kérte; úgy intézte a dolgot, hogy tőle nem is kértek igazoló iratokat, önéletrajzot. Várt, és figyelt, mert részben ismerte a múltat; de aztán otthon a faluban sokat hallott. Ő a változás fokát maga akarta felmérni. Az nagyon jól sikerült, az elmúlt félév alatt semmi hibáját nem fedezhette fel. Arra még csak nem is gondolt, hogy Vali őt már gyerekkora óta ismerheti; az a bizonyos erdei jelenet nem volt alkalmas megfigyelésekre.

Az már nagyon régen történt, ezért feledésbe mehetett. Tulajdonképpen, csak akkor az egyszer látták egymást közelebről, máskor csak nagy távolságról láthatta a kis grófkisasszonyt. Az a valóság, hogy ő is csak most látta igazán; azt meg kellett állapítania, hogy nem mindennapi jelenség, sőt, gyakran gondolt arra is, hogy esetleg meg is lehet szeretni; s a félév alatt ez, elkerülhetetlen volt. Nem volt nehéz megállapítani, hogy az utolsó öt év alatt mintaszerű életmódot folytatott. Bármilyen is volt régen az élete, most érdemes arra, hogy férfi megszeresse.

Elhatározta, hogy felhagy az eddigi magatartásával, és igyekezni fog sikert elérni hála. Mindig ilyenformának képzelte a jövődő életársát. Származásáról tudtak a Pártban is, ő ismertette ott azt, de azt is, hogy most milyen, hogy kitűnő munkaerő, hogy önakaratából szakított régi környezetével; mindenképpen méltó a megbecsülésre. Ott kötelező ígéretet kapott, sőt, köszönték, hogy már kitüntetésre is felterjesztették.

Egy alkalommal, a hivatalos idő lejárta után, egy iratra volt szüksége, ezért visszatért az irodájába. Ott azt nem találta, gondolta, hogy az csakis a titkárnő fiókjában lehet. Ott fogott hozzá a kutatáshoz. Keresgélés közben, véletlenül a kezébe kerül az előkészített önéletrajz, és az okmányai. Ebből látta, hogy nagyon is tudatában van a helyzetének, de nem igyekszik takargatni semmit. Kíért belőle az is, hogy aggódik az új vezetője miatt. Elhatározta, hogy, mihelyt alkalom kínálkozik, meg fogja nyugtatni. Ezen a reggelen is ezt hánytavetette magában, mikor beadták a napi postáját.

Mindjárt észrevette, hogy egy levél a Pártközponttól érkezett. Amikor azt végigolvasta, olyan hatalmasat káromkodott, hogy a párnázott ajtó ellenére, Vali ijedten szaladt be hozzá.

- Parancsol valamit, az Igazgató elvtárs?

- Tudja, hogy mi kell ilyenkor. Hozzon egy nagy adag feketét!

- Azonnal hozom...

Máté törte a fejét, hogy most mit tegyen. Ugyanis valaki a titkárnőjét névtelen levélben feljelentette. A levél rövid:

- Van-e tudomása arról a pártnak, hogy a mátyásföldi gépgyár igazgatójának a titkárnője grófnő, tehát osztályidegen!

Vali megérkezett a kávéval. Máté nyugodt hangon szólt hozzá:

- Kicsi Vali! Ugy-e, megijedt, mikor hallotta, hogy veszettül káromkodom. Eddig ilyet tőlem nem hallott. Merem mondani, hogy eddig még más sem, most történt először életemben... Üljön le ide! Majd elbeszélgetünk...

Amikor Vali hallotta, hogy főnöke a nevéen szólítja, a füle hegyéig elpirult; ez most történt először. Az is, hogy az irodájában leültette. Érezte, hogy valami nagy dolog történhetett. Aztán megnyugodott, leült, és várt.

- Látom, nagyon meglepődött, mikor én a nevéen szólítottam. Én azt kezdet óta tudtam, hogy mag titkolózik; én ezt megértettem, és tiszteletben tartottam. Biztos, hogy erre oka volt.

- Igen, volt, - ismerte be Vali.

- Azon ne csodálkozzon, hogy én az okot is ismerem.

Hallgattam, mert láttam, hogy maga a legkiválóbb munkaerő, és a demokráciánk kiváló dolgozója. Ezt én tudom, de vannak olyanok, akik ezt nem akarják tudomásul venni; sőt, helyzetét egyenesen irigylik. Manapság divatos az úgynevezett - „fúrás”. Valaki egy névtelen feljelentést tett maga ellen.

Vali halálosan elsápadt. Már tudta, hogy mi következhet.

- A Pártközpontból egy leirat érkezett, az iratait és egy önéletrajzot kérnek... Ezt írja meg nyugodtan, majd elküldjük. Ne aggódjon, az biztos, hogy én maga mellett vagyok. Nincs kizárva, hogy ezt az állását el kell hagynia, de még akkor is segíteni tudok a baján. Legyen tehát egészen nyugodt, nem lesz semmi baj...

Valit az ájulás környékezte, valószínű, hogy nem is értette a főnöke szavait, csak az keringett a fejében, hogy az állását elveszíti. Az, hogy főnöke a nevéen szólította, leültette, barátságosan beszélt vele, rendkívül jólesett, valami szokatlan melegség járta át az egész testét; de az, hogy elveszítheti az állását, azonnal arra emlékeztette, amit már többször elhatározott, hogy akkor nincs értelme a további életének... Nyugodtságot erőltetett magára, és felugorva mondta:

- Azonnal hozom... Már régen elő van készítve; tudtam, hogy erre egyszer sor kerül, tehát nem okozott meglepetést... Jöjjön, aminek jönnie kell!

Kisietett, és már hozta is. Máté átvette, és meg sem nézte, hanem azonnal egy megcímzett borítékba tette, és átadta a csengetésre besiető hivatalsegédnek, s utasította:

- Üljön autóba, ezt vigye azonnal a pártközpontba!

- De hiszen meg sem nézte...

- Nem fontos... Legyen nyugodt, én elintézem...

- De én szeretnék két nap szabadságot kérni; fontos elintéznivaló ügyeim vannak...

- Természetesen, ha akar, többet is kaphat...

- Köszönöm, Igazgató elvtárs! Még maradt fekete. Behozzam?

- Ezért a gondoskodásról megérdemli, hogy kezet csókoljak.

A következő percben már hozta is a kávé, aztán búcsúzott.

- Most legalább pár napig nem mérgešítem...

Aztán indul, az ajtónál megfordult, s olyan különös tekintetet vetett vissza, mintha örökre búcsút venne.

Volt abban a búcsú-pillanatban öröm, bánat, szeretet, szerelem, fájdalom. Máté csodálkozva figyelte, már régen eltűnt, s ő még mindig nézett utána. Abban ő is biztos volt, hogy ebből az állásból el fogják bocsátani, mert a rendeletek szerint ilyen bizalmi állást nem tölthet be. Az is biztos, hogy neki hiányozni fog. Gondolkozott. Talált egy megoldást; feleségül fogja venni, akkor a közelében marad, ha nem is állásban, mert közeli hozzátartozót nem alkalmazhat. Hogy pedig ő kit vesz feleségül, ahhoz senkinek semmi köze. Hogy Vali ezt elfogadja, arra a tekintete biztos ígéretet tett. Ez az elhatározás megnyugtatta. Tizenegyre úgyls a Pártközpontba kell mennie, ezt az ügyet véglegesen rendezni fogja; hiszen már ígéretet is kapott.

Telt az idő; már újra szívesen megivott volna egy feketét, de most nincs, aki hozzon, sőt, egy pár napig nem is lesz, pedig már úgy megszokta. Határozottan érezte, hogy nagyon hiányozna, ha mindig nem láthatná maga körül. Amíg így morfondírozott, a Központi Bizottság egyik titkára robbant be az irodájába, aki már régen jó barátságban volt vele. Izgatottan szólt:

- Te, Máté! Mit küldtél te hozzánk? Hiszen mi azt már régen elintéztnek tekintettük...

- Mit? Azt, amit ti kértetek. A titkárnőm adatait.

- Már mondtam neked, hogy kitüntetés is kap, el van intézve, hogy a „SZOCIALISTA MUNKA HŐSE” kitüntetés kapja. Egy új beosztott került az irodába, az nem tudott a dologról, és bürokratikus módon intézkedett... Olvastad azt, amit beküldtél nekünk?

- Dehogyan olvastam. Minek olvastam volna, mikor kiskora óta ismerem, és tudom, hogy ő valótlanságot nem ír, sohasem hazudik...

- No, itt van! Olvasd!

Máté elcsodálkozott és olvasni kezdte.

- Önéletrajz. Apám neve, - Szilassy Valdemár, gróf. Anyám neve: Böry Viola bárónő. - Születtem: Gömörvarbó, Vakaró-pusztán ezerkilencszázhuszonkettő május ötödikén. Iskolai végzettségem: Gimnáziumi érettségi. Apám meghalt, anyámat nem tudom, hogy él-e, és hogy hol van, de nem is érdekel. Szóval arisztokrata családban születtem, így természetesnek tartom, hogy osztályidegennek számítok...

Mások munkájából életem tizennyolc éves koromig. Aztán egy évig nehéz testi-munkával, négy évig szellemi munkával tartottam fenn magamat.

Nevemből elhagytam a címet, és két betűt, így lettem Szilas Valéria, vagyis félrevezettem a Pártot. Erkölcsi életem sem volt kifogástalan, fiatal koromban három szeretőm volt, pedig utáltam azokat, de anyámnak kellett a pénz, és én gazdag akartam lenni. Mikor a negyedik is jelentkezett, megszöktem. Hároméves koromtól kezdve csak egyet szerettem, de én akkor nagyon magasan voltam, nem érhetett fel; most ő van magasan, én nem tudok felkapaszkodni hozzá; van-e így értelme az életnek?

Ha a nevük érdekli a pártot, most azt is elárulhatom:

Címem a Kossuth híd. A Duna lassan folyik, utolérhetnek. Szilassy Valéria grófnő.

- Te Béla! Valamennyiteket megfojtlak, ha valami baja történik...

Ebben a pillanatban a távirathordó lépett az irodába. Haragosan förmedt rá:

- Maga mit keres itt?

- Bocsánat! Kötelességemet teljesítem: egy expressz-levelet kell kézbesítenem. - Máté izgatottan kapta kezébe, látta, hogy az olyan, mintha egy könyv volna becsomagolva; sejtette, hogy azt csak Vali küldhette. Nem csalódott, letépte a borítólapot, és tágra nyitott szemmel nézte a címet:

- „VALÓDI ÖNÉLETRAJZ Regény. Írta: Szilassy Valéria grófnő. Jelige: Szeretni nem szerethetett, de talán megsirat. Könyvemet Kisgyörgy Máté igazgatónak ajánlom”.

Aztán a lap végén kézírással kapkodva, odavetett betűkkel: ISTEN VELED...

- Ember, te csak bámulsz... Vedd az egyik telefont! Hívd fel sorban a kórházakat. Én hívom a mentőket. Talán még nem késő.

Izgatott telefonálás kezdődött. Mindenütt azt kérdezték, hogy vittek-e oda a Dunából kimentett nőt? Hamar eredményt értek el. A mentők közölték, hogy a Kossuth hídról ruhásan egy nő ugrott a Dunába. Látszott, hogy nem tud úszni.

Egy bátor egyetemista fiú ugyancsak úgy, ruhásan utána ugrott, mikor a víz felvetette, megfogta.

A nő küzdött vele, össze is karmolta az arcát, de az jó úszó volt, fenn tudta tartani, amíg egy csónak odaért, és kiemelte. Mentőkocsi hozta be. Aránylag nem sok vizet ivott, már jól is érzi magát, el akar menni. A nevét nem hajlandó megmondani.

Máté izgatottan kérdezősködött:

- Halló! Milyen színű a haja? Koromfekete. Ruhája? Igen... Akkor az, akit mi keresünk. Tegyük mentőkocsiba és hozzák ide a gyárba! Tudják meg a mentő nevét; nagy kitüntetést kap, hogy a karmolást feledje. Nem akar? Ne kérdezzék, erőszakkal is ide kell hozni... Jó... Köszönöm!

- Él, pajtás! Él! Tegyel meg egy szívességet. Szaladj az autódon egy virágüzletbe. Hozzál, amennyi rózsát és szegfűt csak találsz!

A barátja távozott, de hamarosan vissza is érkezett; ugyanis a közelben volt egy virágkertész, ezért annak készletét letarolta. A sok virággal feldíszítették az asztat, és az irodát. Mikorra ezzel elkészültek, már hallatszott is a mentőkocsi szirénázása.

- Béla! Én úgy gondolom, hogy az irodámban várlak, te légy itt. A párt nevében nyugtasd meg, és egy kissé elő is készítheted arra, ami aztán következik.

- Bízd csak rám, pajtás! A kitüntetést is magammal hoztam.

Alig tűnt el Máté az irodájában, már nyílt is az ajtó, két markos fiú behozta Valit hordágyon, mert nem volt hajlandó másképpen jönni. Mindenképen menekülni akart. Mikor átrakták a heverőre, haragosan fordult az idegen felé, akit akkor látott először.

- Ki maga? Mit akar velem? Miért hozatott ide? Pont ide?

- Csak azért jöttem ide, hogy felvilágosítsam arról, hogy nagyot tévedett, - s közben a kitüntetést feltűzte a ruhájára...

- Mi ez? - bámult el Vali...

- Annak bizonyosága, hogy a Párt nem a származást nézi bizonyos esetekben, hanem azt, hogy ki, milyen munkát végez. Ezt maga, a munkájával jól kiérdemelte. Mi már akkor láttuk azt, mikor annál a bizonyos épületnél a maltert hordta... a jó dolgozó, sohasem osztályidegen. Hogy nem kizsákmányoló, azt bebizonyította. A múlttal is önkaratából szakított. A maga munkájára továbbra is nagy szükségünk van. Azt láttuk helyesnek, hogy a munkahelyére hozasuk, mert a maga által ajánlott mód nem kedvünkre való; nem szeretünk felöltözöttek fürödni...

- Azt akarja mondani, hogy én ezután is itt maradhatok? Nem egészen, más munkakörbe kerül; ezt a fennálló rendeletek nem engedik. Aztán itt a munkakönyvébe már be is van jegyezve, hogy „önkéntesen távozott”. - Akkor úgy is minden hiába. Van más mód is, nem csak a Duna... Felugrott, és rohant az ajtó felé, de egyszerre két erős kar fogta meg. Máté észrevétlenül belépett, és erősen tartotta. Vali hiába akart szabadulni az erős karok közül. Azt nem tudta, hogy az éppen Máté. A titkár ezt látva, tovább beszélt.

- Gondoltam, hogy ez lesz a válasza. De értsen meg, hogy sokkal jobb beosztásba kerül. Különbösen is, a Párt mindent lát, így azt is tudjuk, hogy ki az; mindennek van oka: a maga igazgatója.

- Azt ne merje rágalmazni! Az nem igaz!

- Pedig csak arról lehet szó, jól ismerjük: szigorú, nagyon szeret parancsolgatni

- Ne folytassa! Ne rágalmazza, mert...

- De, Elvtársnő! Értse meg, hogy mi a maga javát akarjuk, jobb beosztást kap. Esetleg olyat, hogy ezután maga fog neki parancsolni!

- Nekem nem kell jobb beosztás. Én nem akarok neki parancsolgatni, és neki továbbra is engedelmeskedni akarok. Neki már az első napon megfogadtam, hogy minden parancsát teljesítem. Én mindig megtartom a szavamat.

- Nekünk viszont határozottan kijelentette, hogy neki semmi oka sincs arra, hogy magát megsirassa...

- Értem, akkor már megkapta a leveletem, amit címére feladtam. Ha azt elolvasta, nem is várhatom, nem vagyok méltó arra, hogy sajnáljon.

- Nem olvasta el, csak a címlapját! Engem kért meg arra, hogy azt olvasatlanul visszaadjam magának...

- Ez is érthető, nem tart még arra sem méltónak! - Egy erős lendülettel kiszabadította magát, és az ajtóhoz ugrott.

- Állj! Azonnal jöjj ide! - Vali megtorpant, és megfordult; behunyt szemmel lépett párat a hang irányába.

- Az előbb azt mondtad, hogy nekem ezután is engedelmeskedni akarsz.

A hangjáról ráismert Mátéra. Mikor odaért, mielőtt megakadályozhatták volna, két térdre esett, és karjaival átfogta a térdét.

- Te, Te, nem akarsz, hogy itt maradjak? Tegeztél, tehát ezt feleletnek veszem.

- Ha akarlak, sem maradhatnál itt, azt jól tudod, hogy a legközelebbi hozzátartozómat nem alkalmazhatom.

- Hozzátartozódat?

- Igen, azt. Nem lehetsz a titkárnőm, de a feleségemet nem hozhatom ide, nem szekírozhatom állandó veszekedésekkel.

- A feleségedet? Engem? A feleségedet? Hiszen ez több mint álom. Ha tudtad, hogy ennek a parancsodnak milyen szívesen engedelmeskedem?

- Látom, hiába, nem tudom lefejtetni karjaidat a térdemről...

Vali felnézett, csodálatos boldogság ragyogott a szemeiben; engedte, hogy Máté felemelje, magához ölelje. Boldog mosollyal fordult a titkár fel:

- Maga a tanúm, láthatja, hogy én csak az erőszaknak engedtem...

- Valóban, látom! - De azt is, hogy szívesen teszi.

❧ Vége ❧

Szüleim nyugdíjas-korukban